

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра конституційного права

Серія «Навчально-методичні посібники»

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

Навчально-методичний посібник

Для підготовки здобувачів вищої освіти
галузі знань – 08 «Право»

Одеса
Фенікс
2024

УДК 342.096(477)(073)
К64

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 17 січня 2024 року)

Укладачі:

Панасюк Віта Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID0000–0001–8115–7621);

Бальцій Юрій Юрійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID0000–0003–0331–9810);

Глиняний Іван Володимирович – асистент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID0000–0001–7573–1658)

Рецензенти:

Магновський Ігор Йосипович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ;

Ковбан Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загально правових дисциплін Національного університету «Одеська морська академія».

Конституційний процес : навч.-метод. посіб. для здобувачів
К 64 вищої освіти галузі знань 08 «Право» [Електронне видання] /
уклад.: [В. Панасюк, Ю. Бальцій, І. Глиняний] ; Нац. ун-т
«Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. – 80 с. – Режим
доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/27247>.

ISBN 978–617–8395–35–3

Навчально-методичний посібник містить теоретичні відомості з детальним описом матеріалу, завдання до практичних занять та контрольні запитання.

Призначений для здобувачів вищої освіти галузі знань 081 «Право» з метою закріплення лекційного матеріалу і підготовки до практичних і самостійних занять з дисципліни «Конституційний процес».

УДК 342.096(477)(073)

ISBN 978–617–8395–35–3

© В. М. Панасюк, Ю. Ю. Бальцій,
І. В. Глиняний, 2024

Зміст

ВСТУП	4
НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ	6
ТЕМА 1:	
Референдний процес	6
ТЕМА 2:	
Виборчий процес	15
ТЕМА 3:	
Правотворчий процес	25
ТЕМА 4:	
Організація та порядок роботи Президента України	35
ТЕМА 5:	
Організація і порядок роботи Кабінету Міністрів України	42
ТЕМА 6:	
Конституційно-юрисдикційний процес	50
ТЕМА 7:	
Конституційно-процесуальні засади набуття та припинення громадянства України, статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту	61
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ	71
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Поняття конституційного процесу в юридичній науці визначається як комплекс правових, організаційних та процедурних аспектів, пов'язаних з розробкою, зміною, тлумаченням і реалізацією конституційних норм і принципів. Це поняття розглядається у двох ключових розуміннях: широкому і вузькому.

У вузькому розумінні конституційний процес традиційно розуміють як встановлений законом порядок розгляду і вирішення справ органами конституційного судочинства за конституційними поданнями і зверненнями чи скаргами суб'єктів та процедуру притягнення окремих суб'єктів конституційних відносин до конституційно-правової відповідальності. У широкому ж розумінні конституційний процес розглядають як врегульовану конституційно-процесуальними нормами діяльність органів публічної влади та їх посадових осіб, інших уповноважених суб'єктів, спрямовану на реалізацію матеріальних норм конституційного права.

Предметну сферу навчальної дисципліни «Конституційний процес» складають суспільні відносини, які виникають в процесі реалізації форм безпосереднього народовладдя (вибори, референдуми), процедурно-процесуальні аспекти реалізації повноважень органами державної влади та відносини, пов'язані із набуттям громадянства та додаткових правових статусів іноземців та осіб без громадянства.

Мета навчальної дисципліни полягає у системному освоєнні студентами основ конституційного процесуального законодавства та тенденцій його розвитку; аналізу потенціалу використання конституційно-правових процедур у сучасних умовах конституційних перетворень та реформування в Україні.

Завдання навчальної дисципліни полягає в оволодінні студентами вміннями та навичками правового аналізу норм галузі конституційного права та вміннями їх практичного застосування;

сприяння формуванню у студентів – юристів конституційного світогляду та конституційної правосвідомості.

Технологія навчання передбачає аудиторне навчання із можливістю застосування електронного навчання і дистанційних освітніх технологій.

Методи навчання: наочний метод з використанням таких прийомів візуалізації як карти, схеми, таблиці, графіки, діаграми; проектно-дослідницький метод; метод активних ігор.

Для забезпечення процесу оволодіння ключовими компетентностями та досягнення результатів навчання у посібнику передбачено: ознайомлення з необхідним теоретичним мінімумом; ознайомлення та опрацювання нормативної та спеціальної літератури; виконання практичних та тестових завдань. Питання, які пропонуються до обговорення, за вибором здобувача, можуть бути підготовлені у вигляді есе або презентації.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи.

Форми проведення поточного контролю: усне опитування здобувачів вищої освіти, вирішення практичних завдань, тестові завдання, складання типових документів тощо (для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей здобувача вищої освіти може бути передбачено виконання інших, індивідуальних для кожного здобувача вищої освіти завдань).

Проміжний контроль проводиться після вивчення відповідних тем або блоку тем з метою з'ясування ступеню засвоєності здобувачами вищої освіти відповідного об'єму опрацьованого та вивчення матеріалу та подальшої оцінки рівня отриманих знань.

Форми проведення проміжного контролю: контрольна робота, колоквіум.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ТЕМА 1: Референдний процес

Мета заняття: сформувати систему знань щодо правового регулювання, принципів референдного процесу, змісту стадій референдного процесу.

Питання:

- 1. Поняття і зміст референдного процесу.**
- 2. Правове регулювання та принципи референдного процесу.**
- 3. Стапи (стадії) референдного процесу.**
- 4. Встановлення результатів референдумів та їх правове значення.**

Теоретичний мінімум

1. Поняття і зміст референдного процесу

Референдний процес покликаний забезпечити реалізацію однієї з основних форм безпосередньої демократії. Як вид юридичного процесу референдний процес характеризується наступними ознаками:

- націлений на конкретний результат, а саме прийняття рішення безпосередньо народом як одним із способів реалізації народного суверенітету;
- здійснюється уповноваженими суб'єктами;
- спрямований на забезпечення реалізації норм матеріального права;
- системний характер стадій, що означає зміну їх у нормативно визначеній послідовності;
- документально виражений характер. Кожна процесуальна дія суб'єктів оформлюється відповідним актом (рішенням, постановою, протоколом, заявою, скаргою тощо).

Референдний процес окрім загальних ознак характеризується і специфічними, серед яких можна виокремити швидкоплинність,

варіативність стадій та процедур (в залежності від виду референдуму за предметом), імперативність (рішення ухвалені народом на всеукраїнському референдумі чи рішення територіальної громади ухвалені на місцевому референдумі не підлягають затвердженню будь-якими органами влади чи посадовими особами), абсолютність (результат народного волевиявлення не підлягає оскарженню чи скасуванню).

Референдний процес має багато схожих рис із виборчим процесом: ряд стадій обох процесів є ідентичними або з невеликими розбіжностями, наприклад, стадія проведення агітації, стадія голосування; схожим є коло суб'єктів (виборці, політичні партії, офіційні спостерігачі, комісії, які забезпечують організацію та проведення виборів та референдумів); швидкоплинність процесів та темпоральна обмеженість.

Змістом референдного процесу є діяльність уповноважених суб'єктів, яка регламентована процесуальними нормами, спрямована на досягнення конкретного юридичного результату (прийняття рішення народом шляхом реалізації безпосередньої демократії) та передбачає офіційне закріплення за допомогою відповідних правових актів.

2. Правове регулювання та принципи референдного процесу

Нормативно-правову основу реалізації референдного процесу складають: Конституція України, Закони України та підзаконні нормативно-правові акти.

Конституція України містить окремий розділ «Вибори. Референдум», в якому визначено референдум як одну із форм безпосередньої демократії. Проте, визначення поняття «референдум» у Конституції відсутнє. У Розділі III «Вибори. Референдум» визначено суб'єктів, яким належить право голосу на референдумі та суб'єктів, які призначають чи проголошують всеукраїнський референдум, а також коло питань щодо яких неможливо проведення референдуму. Окрім зазначеного розділу у Конституції України у статтях 38, 85, 92, 106, 131², 138, 143, 151, 156 містяться поло-

ження щодо нормативно-правового регулювання та повноважень суб'єктів із призначення, проголошення та організації проведення всеукраїнського та місцевого референдуму.

Законодавче регулювання організації та проведення референдумів в Україні започатковано Законом України від 3 липня 1991 року «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», яким було визначено поняття референдуму його види та порядок проведення. 6 листопада 2012 року було прийнято новий закон, яким було визначено правові засади, організацію та порядок проведення виключно всеукраїнського референдуму та визнано втрату чинності Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Через шість років 26 квітня 2018 року Закон України «Про всеукраїнський референдум» визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду. До прийняття у січні 2021 року нового Закону «Про всеукраїнський референдум» в Україні було відсутнім законодавче регулювання організації та проведення, як всеукраїнського, так і місцевого референдумів. На сьогодні в Україні на законодавчому рівні врегульовано проведення лише всеукраїнського референдуму, а законодавче регулювання проведення місцевого референдуму має фрагментарний характер і відповідно унеможливує реалізацію прямого народовладдя на місцевому рівні.

Підзаконний рівень нормативно-правового забезпечення реалізації референдного процесу складають постанови Кабінету Міністрів України та Центральної виборчої комісії.

На даному рівні правового регулювання референдного процесу нормативно визначається та деталізується порядок вчинення процесуальних дій суб'єктів референдного процесу в ході реалізації окремих процедур референдного процесу (розгляд скарг, здійснення контролю за надходженням, витратами коштів фонду ініціативної групи з всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, фонду агітації щодо ініціативи проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою політичної партії, громадської організації, фонду всеукраїнського референдуму тощо).

3. Етапи (стадії) референдного процесу

У чинному Законі України «Про всеукраїнський референдум» як і в попередніх законах не закріплено перелік стадій референдного процесу. В результаті аналізу тексту закону можна зробити висновок, що кількість стадій референдумного процесу залежить від предмету всеукраїнського референдуму, яких є чотири види: конституційний (щодо затвердження змін до I, III та XIII розділів Конституції України), ратифікаційний (щодо питання про зміну території України), законодавчий (щодо втрати чинності законом України або окремими його положеннями) та загальний (щодо вирішення питання загальнодержавного значення). Два останні види референдумів (законодавчий та загальний) є ініціативними та мають додаткову підготовчу стадію. Слід звернути увагу, що Законом визначаються темпоральні межі референдного процесу, який починається наступного дня після дня опублікування відповідного указу Президента України чи постанови Верховної Ради України, а завершується через п'ятнадцять днів після дня офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму. Таким чином, підготовчу стадію ініціативних референдумів законодавець фактично виніс за темпоральні межі референдного процесу.

Спільними стадіями референдного процесу усіх чотирьох видів всеукраїнського референдуму є наступні:

- призначення (проголошення) всеукраїнського референдуму;
- формування територіальної основи проведення всеукраїнського референдуму;
- формування системи комісій з організації та проведення всеукраїнського референдуму;
- формування списків виборців;
- агітація всеукраїнського референдуму;
- голосування;
- встановлення результатів всеукраїнського референдуму;
- набуття чинності та виконання рішення всеукраїнського референдуму.

Підготовча стадія референдного процесу, яка властива ініціативним референдумам не є однорідною, оскільки спрямована на послідовне досягнення кількох результатів, а відтак складається із наступних етапів:

- формування ініціативи шляхом проведення зборів громадян України та утворення ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою;
- реєстрація ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою;
- збір підписів під ініціативою щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою;
- агітація під час збору підписів на підтримку ініціативи проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою;
- підрахунок та перевірка підписів на підтримку ініціативи проведення всеукраїнського референдуму;
- передача Президенту України рішення про підсумки збору підписів під ініціативою проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Підготовча стадія референдного процесу може також включати і факультативну стадію – перевірка конституційності питання, що пропонується винести на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Наявність чи відсутність цієї стадії під час реєстрації ініціативної групи залежить від того, чи виявить Центральна виборча комісія ознаки невідповідності Конституції України питання, що пропонується винести на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Підготовча стадія ініціативного референдного процесу є достатньо тривалою у часі, максимальна тривалість цієї стадії 185 днів. Слід також звернути увагу на таку особливість підготовчої стадії як момент початку її перебігу. Вона починається з повідомлення ініціаторами референдуму Центральної виборчої комісії про проведення загальних зборів громадян за 5 днів до їх проведення. На відміну від всіх інших стадій референдного процесу, які реалізуються у системному зв'язку однієї з іншою, підготовча стадія може завершитись на будь-якому етапі її реалізації через згасання інтересу ініціаторів до проведення всеукраїнського референдуму.

4. Встановлення результатів референдумів та їх правове значення

Встановлення результатів всеукраїнського референдуму здійснюється на засіданні Центральної виборчої комісії шляхом складання відповідного протоколу на підставі протоколів окружних комісій з всеукраїнського референдуму про підсумки голосування в межах відповідних територіальних округів з всеукраїнського референдуму (у тому числі з позначкою “Уточнений”); протоколу Центральної виборчої комісії про підсумки голосування у закордонному окрузі з всеукраїнського референдуму та даних про підсумки електронного голосування, затверджених Центральною виборчою комісією.

Важливим моментом для визнання всеукраїнського референдуму таким що відбувся є кількість виборців, які прийняли участь в голосуванні, а саме не менш ніж 50 відсотків виборців від кількості виборців включених до Державного реєстру виборців. Наявність даного положення в чинному законодавстві забезпечує легітимність прийнятого рішення на всеукраїнському референдумі, особливо це важливо з огляду на зростання електорального абсентеїзму.

Правові наслідки всеукраїнського референдуму відрізняються в залежності від виду всеукраїнського референдуму за предметом. Так, конституційний, ратифікаційний та законодавчий референдуми мають наслідком появу нового законодавчого акта в нашій правовій системі. Набуття чинності актів, як результату зазначених референдумів, визначається за загальним правилом «набрання чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його офіційного опублікування». Правові наслідки загального референдуму залежать від того чи для прийнятого рішення необхідно прийняття нового закону. Якщо «для виконання (реалізації) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою необхідно прийняти закон, Кабінет Міністрів України протягом шести місяців з дня офіційного оголошення результатів всеукраїнського референдуму зобов'язаний подати

до Верховної Ради України законопроект на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку такого питання, а Верховна Рада України – розглянути внесений законопроект». В іншому випадку рішення загального референдуму є обов'язковим для виконання відповідними органами державної влади, їх посадовими особами.

Питання для обговорення:

1. Перспективи кодифікації законодавства про референдуми та інші форми прямої демократії.
2. Порядок відновлення зупиненого у зв'язку із уведенням правового режиму воєнного стану референдного процесу.
3. Проблеми реалізації ініціативних референдумів.

Тестові завдання

1. Хто призначає всеукраїнський референдум про зміну території України?

- A) Президент України
- B) Верховна Рада України
- C) Президент України за народною ініціативою
- D) Верховна Рада України за згодою Президента України

2. Хто призначає всеукраїнський референдум для затвердження Законопроекту про внесення змін до розділу I “Загальні засади”, розділу III “Вибори. Референдум” і розділу XIII “Внесення змін до Конституції України”?

- A) Верховна Рада України
- B) Президент України
- C) Конституційний Суд України
- D) Центральна виборча комісія

3. Що НЕ є підставою припинення референдного процесу?

- A) Визнання Конституційним Судом України постанови Верховної Ради України про призначення всеукраїнського референдуму такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною)
- B) Визнання Конституційним Судом України указу Президента України про проголошення всеукраїнського ре-

ферендуму таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним)

- C) Встановлення Центральною виборчою комісією, за результатами перевірки, недостатності кількості підписів виборців під ініціативою проведення всеукраїнського референдуму
- D) Набрання чинності законом України про втрату чинності законом України або всіма його окремими положеннями, які винесені на всеукраїнський референдум

4. Не пізніше ніж за скільки днів до дня проведення голосування з питання всеукраїнського референдуму має бути сформовано склад дільничної комісії з всеукраїнського референдуму?

- A) 14 днів
- B) 18 днів
- C) 7 днів
- D) 10 днів

Практичні завдання.

Завдання 1.

6 серпня 2021 року за участі представника Центральної виборчої комісії в селищі Місячне Запорізького району Запорізької області за адресою: вулиця Весняна, 1, відбулися збори громадян України щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, участь у яких згідно з протоколом цих зборів узяли 358 осіб. На зборах була підтримана ініціатива про проведення всеукраїнського референдуму з такого питання: «Чи підтримуєте Ви можливість продажу земель (земельних ділянок) сільськогосподарського призначення в Україні». На зборах обрано особу, яка буде представляти інтереси ініціативної групи (уповноваженого представника ініціативної групи) – старосту селища Місячне та обрано склад ініціативної групи у кількості 62 особи. Для реєстрації ініціативної групи до Центральної виборчої комісії було подано: протокол зборів громадян України щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою з доданими до нього обґрунтуванням позиції щодо питання всеукраїнського референдуму за народною ініціативою (у повному та скорочено-

ному вигляді), список учасників зборів громадян України щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, список членів ініціативної групи; письмові заяви кожного з членів ініціативної групи про згоду бути членом ініціативної групи в яких зазначено (прізвище, власне ім'я, по батькові такої особи, відомості про виборчу адресу, відомості про документи, що посвідчують її особу та підтверджують громадянство України, згоду бути членом ініціативної групи, дату написання заяви та підпис); рішення зборів громадян України щодо проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою про призначення уповноваженого представника ініціативної групи; письмову заяву особи про згоду бути уповноваженим представником ініціативної групи (в якій зазначено прізвище, власне ім'я, по батькові; громадянство; день, місяць і рік народження; контактний номер телефону).

Проаналізуйте зазначені факти та дайте обґрунтовані відповіді на наступні питання:

1. Чи відповідає винесене питання вимогам, які висувуються до предмету всеукраїнського референдуму за народною ініціативою?

2. Чи дотримано вимоги законодавства щодо процедури утворення ініціативної групи з всеукраїнського референдуму за народною ініціативою?

3. Чи дотримано вимоги законодавства щодо реєстрації ініціативної групи з всеукраїнського референдуму за народною ініціативою?

4. Яке рішення має прийняти Центральна виборча комісія щодо реєстрації ініціативної групи?

Завдання 2.

В день голосування на дільниці з всеукраїнського референдуму секретарем о 9 ранку була здійснена реєстрація спостерігачів. О 19 год. 30 хв. на дільницю з всеукраїнського референдуму прийшла жінка та повідомила, що вона замінить вже зареєстрованого спостерігача, однак реєструватись відмовилась, пояснюючи тим, що, оскільки у неї є посвідчення спостерігача, її реєстрація не по-

трібна. Секретар комісії не відмовляла в реєстрації, але пояснила, що до завершення голосування залишилося 30 хв. і доцільно залишити вже зареєстрованого спостерігача, на що жінка викликала працівників поліції.

Проаналізуйте зазначені факти та дайте обґрунтовані відповіді на наступні питання:

1. Чи відповідають дії спостерігача чинному законодавству?
2. Чи правомірною була вимога секретаря комісії здійснити реєстрацію спостерігача?
3. Якими є правові наслідки відмови спостерігача у здійсненні реєстрації її повноважень?

Завдання 3.

Підготувати за вибором студента один із зазначених документів:

- Протокол зборів громадян із утворення ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.
- Проект постанови Верховної Ради України про призначення всеукраїнського референдуму
- Проект постанови Центральної виборчої комісії про підсумки збору підписів під ініціативою проведення всеукраїнського референдуму

ТЕМА 2: Виборчий процес

Мета заняття: сформувати систему знань про вибори як процес формування представницьких органів та обрання посадових осіб, правове регулювання виборчого процесу його основних стадій та виборчих процедур.

Питання:

1. **Вибори як процес формування органів публічної влади.**
2. **Поняття, принципи та правове регулювання виборчого процесу.**
3. **Суб'єкти виборчого процесу.**
4. **Територіальна організація виборів.**
5. **Стадії виборчого процесу та виборчі процедури.**

Теоретичний мінімум

1. Вибори як процес формування органів публічної влади

Сучасна держава у прагненні до побудови демократичної, правової та соціальної держави не може обійтись без застосування виборів як способу формування органів державної влади та місцевого самоврядування.

Відповідно до Конституції України вибори є однією з форм безпосередньої демократії, сприяють утвердженню та вдосконаленню демократичних засад представницького правління. Зважаючи на значимість виборчого процесу для формування демократичної держави та громадянського суспільства питання пов'язані з його реалізацією віднесені Конституцією України до переліку тих груп суспільних відносин, які можуть бути урегульовані виключно на рівні закону (п. 20 ст. 92 Конституції України).

Даний спосіб формування органів державної влади та місцевого самоврядування, за умови дотримання міжнародних стандартів проведення виборів (періодичність, вільність, змагальність, відкритість, гласність, судовий захист виборчих прав громадян тощо), дає можливість сформувати склад органів публічної влади, який відповідає очікуванням народу та відображає його бачення розвитку держави та суспільства. Дотримання міжнародних стандартів виборів, технологізація виборчого процесу є тими факторами, які створюють умови формування легальної та легітимної влади, що в контексті сучасних політичних процесів забезпечує сталий розвиток держави та суспільства у напрямку формування демократичної держави та громадянського суспільства.

Сучасний стан розвитку суспільних відносин вимагає встановлення та дотримання балансу між прямою та представницькою демократією, що відповідно обумовлює використання виборів як процесу формування саме представницьких органів публічної влади (вищого загальнонаціонального представницького органу – Парламенту, та місцевих рад (представницьких органів у системі місцевого самоврядування) і лише тих посадових осіб, які здійснюють представницьку функцію та функцію гаранта (Президент України, як гарант додержання Конституції України, прав та свобод людини та громадянина; сільські, селищні та міські голови, як представники територіальних громад).

2. Поняття, принципи та правове регулювання виборчого процесу

Виборчий процес – це здійснення протягом встановленого періоду часу суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів.

До принципів виборчого процесу відносять:

1) гарантованості виборчих прав громадян;
2) дотримання основних принципів виборчого права;
3) законності та заборони протиправного втручання будь-кого у виборчий процес;

4) політичного плюралізму та багатопартійності;
5) публічності і відкритості виборчого процесу, усіх його процедур з урахуванням обмежень, встановлених законом, належного інформування виборців та інших суб'єктів виборчого процесу;

6) свободи передвиборної агітації, рівного доступу всіх кандидатів і суб'єктів їх висування на відповідних виборах до засобів масової інформації незалежно від їх форми власності, крім засобів масової інформації, засновниками яких є партії (організації партій);

7) неупередженості органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до кандидатів, партій.

До джерел правового регулювання виборів належать:

- Конституція України (розділ III, ст. ст. 5, 36, 38, 76, 77, 85, 92, 103, 136, 141 тощо);
- акти міжнародного права, права Ради Європи;
- Виборчий кодекс України та інші закони України («Про Центральну виборчу комісію», «Про державний реєстр виборців» тощо. Положення Законів України «Про вибори народних депутатів України» і «Про місцеві вибори» діють до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів і депутатів місцевих рад у частині положень щодо організації та проведення по-

- вторних, проміжних, додаткових виборів і заміщення депутатів, обраних у багатомандатному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені);
- рішення Конституційного Суду України;
 - укази Президента України;
 - постанови Кабінету Міністрів України;
 - акти Центральної виборчої комісії;
 - рекомендаційні нормативні акти – так звані акти «м'якого права».

3. Суб'єкти виборчого процесу

За функціональною ознакою виокремлюють три основні групи суб'єктів: «1) суб'єкти, що здійснюють безпосереднє волевиявлення (виборець, який має право голосу на відповідних виборах); 2) суб'єкти, що здійснюють організаційно-правове забезпечення умов реалізації волевиявлення (виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів; партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах; кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах); 3) суб'єкти, що забезпечують зовнішньо-організаційне спостереження за волевиявленням та підведенням підсумків голосування (офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) – суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у відповідному порядку)».

(Фоміна С. В.).

За типом виборів можна виокремити наступні групи суб'єктів: 1) суб'єкти виборчого процесу з обрання Президента України; 2) суб'єкти виборчого процесу з обрання народних депутатів; 3) суб'єкти виборчого процесу з обрання депутатів Верховної ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Суб'єктами виборчого процесу з виборів Президента є:

- 1) виборець, який має право голосу;
- 2) Центральна виборча комісія;
- 3) окружні виборчі комісії;
- 4) дільничні виборчі комісії.

- 5) партія, яка висунула кандидата;
- 4) кандидат, зареєстрований для участі у виборах;
- 5) офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) – суб'єкта виборчого процесу.

Суб'єктами виборчого процесу з виборів народних депутатів є:

- 1) виборець, який має право голосу;
- 2) Центральна виборча комісія;
- 3) окружні виборчі комісії;
- 4) дільничні виборчі комісії.
- 5) партія, яка висунула список кандидатів;
- 4) кандидат, зареєстрований для участі у виборах;
- 5) Офіційний спостерігач від партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному виборчому окрузі.

Суб'єктами виборчого процесу з місцевих виборів є:

- 1) виборець, який має право голосу на відповідних виборах;
- 2) Центральна виборча комісія, яка є виборчою комісією вищого рівня для всіх виборчих комісій з усіх місцевих виборів;
- 3) територіальні виборчі комісії:
 - а) виборча комісія Автономної Республіки Крим;
 - б) обласні виборчі комісії;
 - в) районні виборчі комісії;
 - г) міські виборчі комісії;
 - г) районні у містах виборчі комісії (у містах з районним поділом);
 - д) селищні, сільські виборчі комісії;
 - 4) дільничні виборчі комісії.
 - 5) організація партії, яка висунула кандидата;
 - 4) кандидат, зареєстрований для участі у виборах;
 - 5) офіційні спостерігачі від організацій партій, які висунули виборчі списки, кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, громадських організацій.

4. Територіальна організація виборів

Територіальна організація виборчого процесу – це поділ території держави для забезпечення реалізації виборчих процедур.

В Україні територіальна організація виборів здійснюється під впливом двох факторів: адміністративно-територіального поділу та кількості виборців.

1. Систему територіальної організації виборів народних депутатів складають:

- 1) єдиний загальнодержавний багатомандатний округ;
- 2) виборчі регіони;
- 3) територіальні округи;
- 4) виборчі дільниці.

2. Вибори Президента України проводяться в загальнодержавному окрузі.

Для підготовки, організації і проведення виборів Президента України використовуються територіальні виборчі округи, утворені Центральною виборчою комісією на постійній основі.

Для підготовки, організації і проведення голосування та підрахунку голосів виборців на виборах Президента України використовуються звичайні, спеціальні та закордонні виборчі дільниці, утворені на постійній основі, а також спеціальні дільниці, що утворюються на тимчасовій основі.

3. Систему територіальної організації виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим складають:

- 1) єдиний республіканський багатомандатний виборчий округ;
- 2) територіальні виборчі округи;
- 3) виборчі дільниці.

4. Систему територіальної організації виборів сільського, селищного, міського голови складають:

- 1) єдиний одномандатний сільський, селищний, міський виборчий округ, який охоплює всю територію відповідної сільської, селищної, міської територіальної громади;
- 2) виборчі дільниці.

5. Систему територіальної організації виборів депутатів обласних, районних, районних у місті, а також міських, сільських, селищних рад (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) складають:

- 1) єдиний багатомандатний виборчий округ;

2) територіальні виборчі округи;

3) виборчі дільниці.

6. Систему територіальної організації виборів депутатів сільських, селищних, міських рад (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч) складають:

1) багатомандатні виборчі округи;

2) виборчі дільниці.

5. Стадії виборчого процесу та виборчі процедури

Стадія виборчого процесу – це сукупність та послідовність виборчих процедур спрямованих на досягнення конкретного процесуального результату.

Кількість та черговість стадій виборчого процесу залежить від типу виборів.

Вибори Президента України. Виборчий процес включає такі стадії:

1) висування та реєстрація кандидатів на пост Президента України;

2) утворення окружних та дільничних виборчих комісій;

3) проведення передвиборної агітації;

4) утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі;

5) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;

6) голосування у день виборів Президента України;

7) підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків голосування і результатів голосування у день виборів Президента України та їх офіційне оголошення.

У разі необхідності виборчий процес може включати також такі стадії:

1) повторне голосування;

2) підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків повторного голосування і результатів повторного голосування Президента України та їх офіційне оголошення.

Вибори народних депутатів. Виборчий процес включає такі стадії:

1) висування та реєстрація кандидатів у депутати;

- 2) утворення окружних та дільничних виборчих комісій;
- 3) проведення передвиборної агітації;
- 4) утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі;
- 5) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;
- 6) голосування;
- 7) підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків голосування і результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення.

Місцеві вибори. Виборчий процес місцевих виборів включає такі стадії:

- 1) утворення виборчих округів;
- 2) утворення дільничних виборчих комісій;
- 3) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;
- 4) висування та реєстрація кандидатів;
- 5) проведення передвиборної агітації;
- 6) голосування у день виборів;
- 7) підрахунок голосів виборців, установа підсумків голосування і результатів місцевих виборів.

Виборчий процес з виборів депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), сільського, селищного, міського голови може також включати такі стадії:

- 1) повторне голосування;
- 2) підрахунок голосів виборців, установа підсумків повторного голосування і результатів місцевих виборів.

Питання для обговорення

1. Проблеми технологізації виборчого процесу.
2. Проблеми участі засобів масової інформації у виборчому процесі.
3. Проблеми захисту виборчих прав учасників виборчого процесу.

Тестові завдання

1. Громадянин України N був включений до загальнодержавного та регіональних виборчих списків політичної партії на виборах народних депутатів України. За результатами пе-

ревірки Центральною виборчою комісією (ЦВК) документів, поданих для реєстрації кандидатів у народні депутати, було виявлено, що громадянин N включений до виборчих списків двох політичних партій, про що наступного дня його було повідомлено. Того ж дня ЦВК було отримано від уповноваженого органу інформацію, що підтверджує факт виїзду громадянина N за межі України для постійного проживання. Які дії ЦВК відповідають чинному законодавству?

- A) Відмова в реєстрації кандидатом в народні депутати;
- B) Скасування реєстрації кандидатом на підставі рішення керівних органів обох партій про виключення N зі списків;
- C) Реєстрація N кандидатом від політичної партії, виборчі списки якої було подано раніше;
- D) Реєстрація кандидатом від політичної партії за вибором N.

2. Під час підрахунку виборчих бюлетенів на дільничній виборчій комісії з чергових місцевих виборів було виявлено 12 бюлетенів з невідокремленим контрольним талоном, проте у них чітко було зрозуміло волевиявлення виборців щодо підтримки виборчого списку певної організації партії. Якими є юридичні наслідки?

- A) Бюлетені є такими, що НЕ підлягають врахуванню згідно з вимогою закону;
- B) Бюлетені є дійсними та підлягають врахуванню, якщо за їх визнання такими проголосувала більшість членів ДВК;
- C) Бюлетені є недійсними;
- D) Бюлетені НЕ підлягають врахуванню, якщо за їх визнання такими проголосувала більшість членів ДВК;

3. Під час підрахунку виборчих бюлетенів на дільничній виборчій комісії з чергових місцевих виборів було виявлено 500 бюлетенів, у яких НЕ було проставлено печатку відповідної дільничної виборчої комісії, проте у них чітко було зрозуміло волевиявлення виборців. Якими є юридичні наслідки?

- A) Бюлетені є такими, що НЕ підлягають врахуванню згідно з вимогою закону;
- B) Бюлетені є дійсними та підлягають врахуванню, якщо за їх визнання такими проголосувала більшість членів ДВК;

- С) Бюлетені є недійсними;
- Д) Бюлетені НЕ підлягають врахуванню, якщо за їх визнання такими проголосувала більшість членів ДВК;

4. Кандидат у народні депутати в одномандатному виборчому окрузі N. в день реєстрації кандидатом безоплатно передав автобус марки «Богдан» для прийняття у власність Барішівської територіальної громади. На автобусі було розміщено напис про те, що автобус передав «Фонд N зі сприяння економічному розвитку регіону». Чи є дії кандидата в депутати порушенням норм щодо передвиборчої агітації?

- А) Так, оскільки забороняється проводити передвиборчу агітацію, що супроводжується наданням виборцям товарів або послуг безоплатно;
- В) Ні, оскільки передачу автобусу здійснено на безоплатних засадах;
- С) Ні, оскільки забороняється проводити передвиборчу агітацію, що супроводжується наданням товарів або послуг безоплатно лише виборцям, а НЕ територіальним громадам;
- Д) Так, оскільки кандидат мав право здійснювати дії щодо передачі автобусу лише з наступного дня після реєстрації кандидатом у народні депутати.

Практичні завдання.

Завдання 1. До члена дільничної виборчої комісії з чергових виборів Президента України звернувся виборець, який під час заповнення виборчого бюлетеня припустився помилки. Здійсніть правовий аналіз даної ситуації та дайте відповідь на наступні питання:

1. Які дії мають бути вчинені виборцем?
2. Яким є порядок видачі повторно виборчого бюлетеню?
3. Яким є порядок погашення зіпсованого бюлетеня?
4. Як має бути враховано зіпсований бюлетень під час процедури підрахунку голосів виборців?

Завдання 2. Під час проведення підсумкового засідання дільничної виборчої комісії офіційний спостерігач звернувся до голови дільничної виборчої комісії з приводу того, що член дільничної виборчої комісії N. порушує порядок підрахунку голосів на вибор-

чій дільниці, зокрема, шляхом почергового відкриття переносних виборчих скриньок. Офіційний спостерігач склав акт про правопорушення, в якому вказав, що відповідно до Виборчого кодексу України першими повинні відкриватися виборчі скриньки з пошкодженнями. Здійсніть правовий аналіз даної ситуації та дайте відповідь на наступні питання:

1. У якому порядку здійснюється відкриття виборчих скриньок?
2. Які процесуальні дії має вчинити дільнична виборча комісія після складання офіційним спостерігачем акту про правопорушення?
3. Яким є порядок включення до виборчої документації акту про правопорушень?

Завдання 3. На чергових виборах народних депутатів України під час організації членами дільничної виборчої комісії голосування за місцем перебування виборець відмовився допустити до приміщення, де він мешкає, довірену особу кандидата у народні депутати. Здійсніть правовий аналіз даної ситуації та дайте відповідь на наступні питання:

1. Які юридичні наслідки такого вчинку виборця?
2. У якому порядку повинно бути здійснено голосування виборця після його відмови допустити до приміщення, де він мешкає, довіреної особи кандидата у народні депутати?
3. Які дії мають вчинити члени дільничної виборчої комісії після прибуття на виборчу дільницю?

ТЕМА 3: Правотворчий процес

Мета заняття: сформуванню системи знань про поняття, сутність, стадії правотворчого процесу та його видів: законодавчого, підзаконного та муніципального нормотворчого процесів.

Питання:

1. Поняття, сутність та стадії правотворчого процесу.
2. Законодавчий процес як різновид правотворчого процесу.

3. **Поняття, суб'єкти та зміст основних стадій законодавчого процесу.**
4. **Загальна характеристика підзаконного нормотворчого процесу.**
5. **Загальна характеристика муніципального нормотворчого процесу.**

Теоретичний мінімум

1. Поняття, сутність та стадії правотворчого процесу

В сучасній юридичній науці під правотворчістю розуміється процес аналізу і оцінки потреб суспільства та держави у правових нормах, а також створення та прийняття нормативних актів уповноваженими суб'єктами відповідно до встановлених процедур. Головним стимулом для створення закону або іншого нормативно-правового акту є суспільно значуща проблема або нерозв'язане питання, яке необхідно нормативно урегулювати.

Завдання суб'єктів правотворчості полягає у вчасній, точній і адекватній реакції на ці проблеми, при цьому необхідно обрати такий спосіб регулювання, який найкраще відповідає інтересам суспільства та держави, сприяє соціальному прогресу і враховує різноманітні аспекти суспільного розвитку, такі як економічні, політичні, соціальні, національні, ідеологічні та зовнішньополітичні чинники. Результати правотворчої діяльності оцінюються як загальний показник держави, визначаючи ступінь її демократичності та рівень розвитку.

Правотворчий процес у юридичній науці визначається у вузькому і широкому значенні. У широкому значенні правотворчий процес являє собою систему дій суб'єктів владних повноважень спрямованих на виявлення суспільних відносин, які потребують нормативного регулювання, обґрунтування юридичної значущості нормативно-правового регулювання, виявлення оптимального напрямку нормативно-правового регулювання, розробку концепції, проекту акту, його прийняття та оприлюднення. В свою чергу правотворчий процес у вузькому значенні, це система послідовних та взаємопов'язаних дій, спрямованих на прийняття, зміну чи скасування нормативно-правових актів.

Правотворчий процес складається із кількох послідовних та взаємопов'язаних стадій. Кількість цих стадій може варіюватися в залежності від того, яким чином визначається правотворчий процес, чи в широкому, чи вузькому розумінні. Основні стадії правотворчого процесу в широкому розумінні включають:

- Передпроектна стадія охоплює два етапи – формування юридичного мотиву, який обумовлено розвитком суспільних відносин, та формування правотворчої ініціативи.
- Проектна стадія включає формування концепції майбутнього нормативно-правового акта, підготовка, обговорення та попередній розгляд проекту.
- Прийняття нормативного правового акта.
- Оприлюднення прийнятого акта.

Правотворчий процес у вузькому значенні реалізується у наступних стадіях:

- Стадія нормотворчої ініціативи.
- Рішення компетентного органу про необхідність прийняття акта, розроблення його проекту, включення до плану нормопроектних робіт.
- Розробка проекту нормативного акта і його попереднє обговорення.
- Розгляд проекту у тому органі, який має повноваження прийняти його.
- Прийняття нормативного акта.
- Доведення змісту прийнятого акта до його адресатів.

2. Законодавчий процес як різновид правотворчого процесу

Відповідно до ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є Парламент – Верховна Рада України. Враховуючи те, що предметом всеукраїнського референдуму за народною ініціативою може бути питання про втрату чинності законом України або окремими його положеннями український народ в даному випадку виступає в якості «негативного законодавця». Для даного процесу створення норми права не є харак-

терним наявність традиційних стадій законодавчого процесу, хоча в результаті проведення такого референдуму в системі національного законодавства з'являється новий закон. З огляду на зазначене, належність процесу вирішення питання про втрату чинності законом України або його окремих положень до законодавчого процесу є досить умовним.

Однією з найважливіших функцій парламенту є законодавча діяльність, тобто прийняття, зміна та скасування законів. Процедура розробки, прийняття та оприлюднення законів називається законодавчим процесом.

Законодавчий процес представляє собою унікальний вид активності, який має чітко виражений інтелектуальний характер. Ця діяльність є вкрай складною за своїм змістом та вимагає спеціального юридичного «інструментарію» (методів), а також реалізується відповідно до різних правових норм та правил, які визначають порядок створення, обговорення та прийняття законопроекту. Суть законодавчого процесу полягає у формуванні державної волі та її юридичному оформленні. Парламенту, який реалізує законодавчий процес потрібно одночасно враховувати два головних аспекти при формуванні правового поля. По-перше, це врахування об'єктивних потреб для належного регулювання суспільних відносин, тобто дотримання принципу адекватності (відповідності) до суспільних потреб. По-друге, це створення законодавчої бази, яка враховує основні критерії, що визначають якість закону, такі як чіткість, точність, однозначність, зрозумілість, узгодженість, доступність, виконуваність, передбачуваність та послідовність положень закону.

Результатом законодавчого процесу є особливий нормативно-правовий акт – Закон, який має вищу юридичну силу та ускладнену процедуру прийняття у порівнянні з підзаконним нормативно-правовим актом, що, у свою чергу, забезпечує існування стабільної та прогнозованої системи нормативно-правового регулювання.

На забезпечення балансу між законодавчим та підзаконним регулюванням спрямовано положення ст. 92 Конституції України, яка визначає коло питань, що можуть бути врегульовані виключно законами України. Якщо в цілому охарактеризувати положення

зазначеної статті Конституції, то це основні, засадничі відносини, які складають каркас функціонування демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства.

3. Поняття, суб'єкти та зміст основних стадій законодавчого процесу

Суб'єкти законодавчого процесу – це учасники, які наділені спеціальною правосуб'єктністю. Коло суб'єктів законодавчого процесу охоплює суб'єктів законодавчої ініціативи, суб'єктів прийняття закону, суб'єктів, які залучаються до законодавчого процесу для здійснення експертної діяльності, суб'єктів, які є учасниками процедури промудрації.

Відповідно до положень ст. 93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, Кабінету Міністрів України та народним депутатам. Зазначені суб'єкти наділяються відповідно до законодавства різним об'ємом правомочностей. Президент України в порівнянні з іншими суб'єктами законодавчої ініціативи наділений додатковими важелями впливу на реалізацію Верховною Радою України законодавчого процесу, що, в свою чергу, обумовлено його роллю «арбітра» в системі стримувань та противаг. Так, виключно Президент має право шляхом визначення свого законопроекта невідкладним впливати на черговість розгляду Парламентом законопроектів. Президент України наділений також виключним правом вносити законопроект щодо створення, реорганізації чи ліквідації суду.

Кабінет Міністрів України як суб'єкт законодавчої ініціативи також має свої особливості щодо реалізації права на законодавчу ініціативу у Верховній Раді України. Мова про виключне право Уряду вносити проект закону про державний бюджет. Слід звернути увагу на обов'язок, який покладено на Кабінет Міністрів України як суб'єкта законодавчої ініціативи. А саме на Кабінет Міністрів України відповідно до вимог частини другої пункту 4 статті 122 Закону України «Про всеукраїнський референдум» покладено обов'язок протягом шести місяців з дня офіційного оголошення результатів всеукраїнського референдуму внести законопроект на

розгляд Верховної Ради України, у випадку, якщо для виконання (реалізації) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою необхідно прийняти новий закон.

Народні депутати як суб'єкти законодавчої ініціативи реалізують це право, як одноособово, так і колективно. В Конституції передбачено випадки, коли народні депутати реалізують право законодавчої ініціативи виключно колективно у кількості не менш як 150 (законопроект про внесення змін до Конституції України, за виключенням змін до розділів I, III, XIII) та у кількості не менш як 300 народних депутатів (законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII).

Основними стадіями законодавчого процесу є: підготовча стадія, основна стадія, яка включає розробку, розгляд за правилами трьох читань та прийняття; завершальна стадія, яка включає підписання та оприлюднення закону.

4. Загальна характеристика підзаконного нормотворчого процесу

Підзаконний нормотворчий процес покликаний деталізувати, конкретизувати та забезпечувати реалізації норм законів і являє собою процесуальну діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування та їх посадових осіб із підготовки, розгляду та прийняття підзаконних нормативно-правових актів.

Коло суб'єктів підзаконного нормотворчого процесу охоплює всі органи державної влади та місцевого самоврядування, які повноважні видавати нормативно-правові акти.

Стадії підзаконного нормотворчого процесу схожі зі стадіями законодавчого процесу, але вони не обтяжені додатковими процедурами (наприклад, процедури трьох читань) та мають значно вужчі часові межі реалізації.

В узагальненому вигляді можна виокремити наступні стадії:

- Підготовка та внесення проєкту нормативно-правового акта до правотворчого суб'єкта.
- Розгляд проєкту нормативно-правового акта
- Промульгація нормативно-правового акта.
- Введення в дію нормативно-правового акта.

Перша стадія даного процесу передбачає визначення кола питань, які необхідно унормувати, розробку концепції майбутнього проекту та підготовка на підставі концепції тексту проекту. Під час реалізації першої стадії суб'єкт підзаконної нормотворчої діяльності обов'язково має врахувати можливість, своєчасність нормативно-правового регулювання та дотримуватись правил норпроектувальної діяльності (використання мовного стилю, однозначність термінів, дотримання логічної послідовності тощо).

Процедура розгляду, промульгації та введення в дію підзаконного нормативно-правового акта визначається окремим актом (регламентом, положенням, статутом), який деталізує процедуру розробки, розгляду та прийняття акта з врахуванням специфіки функціонування органу державної влади.

5. Загальна характеристика муніципального нормотворчого процесу

Муніципальний нормотворчий процес являє собою діяльність органів місцевого самоврядування та його посадових осіб зі створення, зміни та скасування правових норм.

Зважаючи на велике розмаїття правил і положень, що регулюють процес створення нормативних актів в органах місцевого самоврядування, можна сформулювати цей процес у вигляді трьох основних етапів:

- Початковий етап, який включає в себе ініціювання та підготовку проекту нормативно-правового акта.
- Етап попереднього та офіційного розгляду проекту.
- Завершальний етап, який передбачає прийняття та офіційне оприлюднення нормативно-правового акта.

На першому етапі муніципального нормотворчого процесу здійснюється оцінка необхідності підзаконного нормативно-правового регулювання, розробка концепції та внесення нормотворчої ініціативи на розгляд відповідного органу місцевого самоврядування.

Першу стадію (ініціювання та підготовку проекту нормативно-правового акта) вважають завершеною, коли особа чи орган, які ініціювали створення цього нормативного акта, подають офіцій-

но місцевій раді встановлені документи. Ці документи включають в себе сам проєкт нормативно-правового акта, його концепцію, пояснювальну записку і всі необхідні довідкові та аналітичні матеріали.

Якщо виконання проєкту нормативного акта вимагає фінансових ресурсів, то разом із поданням до місцевої ради представляють розрахунки щодо витрат і вказують джерела, з яких ці витрати будуть покриті. Також за певних умов ініціатор нормативного акта має право відкликати свій проєкт до того, як він розглядається радою.

Другий етап нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування включає в себе попередній і офіційний розгляд проєкту нормативно-правового акта і має на меті досягнення згоди між зацікавленими сторонами. На цьому етапі широко залучаються учасники нормотворчого процесу, які, ознайомившись з текстом проєкту, можуть вносити пропозиції щодо змін, доповнень або скасування відповідних положень.

Питання, які потребують нормативно-правового регулювання шляхом прийняття рішення місцевою радою, розглядаються та вирішуються виключно під час пленарного засідання та проводиться відповідно до встановлених регламентом місцевої ради процедур.

Порядок розгляду проєктів нормативно-правових актів, як правило, встановлюється згідно з регламентами відповідних місцевих рад. Більшість місцевих рад зазвичай реалізує цей порядок у трьох читаннях, що дозволяє найбільш повно врахувати всі зауваження, пропозиції та уточнення, які стосуються проєкту. Третій етап нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування – це прийняття та офіційне оприлюднення нормативно-правового акта.

Питання для обговорення

1. Порівняйте стадії законодавчого та муніципального нормотворчого процесу.
2. До яких наслідків може призвести систематичне порушення регламенту при прийнятті парламентом законів?
3. Яку роль відіграють парламентські комітети у законодавчому процесі?
4. Поняття та зміст коригуючої законодавчої діяльності.

Тестові завдання

1. Велика палата Конституційного Суду України постановила ухвалу про припинення конституційного провадження за конституційним зверненням Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України законопроекту про внесення змін до розділу III «Вибори. Референдум» Конституції України. Якими є наслідки такого рішення Конституційного Суду України?

- A) Законопроект вважається знятим з розгляду, але може бути поданий до Верховної Ради України повторно;
- B) Законопроект вважається знятим з розгляду і НЕ може бути поданий до Верховної Ради України повторно;
- C) Законопроект вважається знятим з розгляду, але може бути повторно поданий до Верховної Ради України на наступній черговій сесії;
- D) Законопроект вважається знятим з розгляду, але може бути повторно поданий до Верховної Ради України наступного скликання;

2. Народний депутат виїхав на постійне проживання за межі України, що є підставою для дострокового припинення його повноважень. Хто уповноважений застосовувати цю санкцію конституційної відповідальності?

- A) Верховний Суд як суд першої інстанції;
- B) Фракція політичної партії, у разі обрання депутата за виборчим списком партії;
- C) Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України;
- D) Верховна Рада України;

3. Скільки альтернативних законопроектів до зареєстрованого у Верховній Раді України законопроекту про внесення змін до розділу III «Вибори. Референдум» Конституції України може бути включено до порядку денного сесії Верховної Ради?

- A) Жодного;
- B) Один;
- C) Два;
- D) Необмежену кількість.

4. 14 січня 2020 р. за результатами розгляду Верховною Радою України проєкту закону про внесення змін до розділу III «Вибори. Референдум» Конституції України його було знято з розгляду. Коли законопроєкт може бути поданий до Верховної Ради України повторно?

- A) Після 14 липня 2020 р.;
- B) Після 14 вересня 2020 р.;
- C) Після 14 жовтня 2020 р.;
- D) Після 14 січня 2021 р.

Практичні завдання.

Завдання 1. Верховна Рада України у другому читанні прийняла закон у цілому. На наступний день кілька народних депутатів, які голосували проти прийняття закону, у соціальних мережах в інтерв'ю заявили, що під час голосування до статті закону було проголосовано дві взаємовиключні поправки. Здійсніть правовий аналіз даної ситуації та дайте відповідь на наступні питання:

1. Чи має бути підписано такий закон Головою Верховної Ради України?
2. Чи може бути усунуто суперечність шляхом видалення однієї з поправок?
3. Які дії мають бути вчинені у разі підписання чи відмови у підписанні Головою Верховної Ради України?
4. Чи може бути усунуто колізію в нормах закону шляхом застосування процедури накладення вето?

Завдання 2. Депутати різних фракцій зареєстрували розроблений експертним середовищем законопроєкт. Через кілька днів Президентом України було внесено свій законопроєкт, який не було зареєстровано як альтернативний. Здійсніть правовий аналіз даної ситуації та дайте відповідь на наступні питання:

1. Чи було порушено у даному випадку процедуру реалізації Президентом права законодавчої ініціативи?
2. Якою є процедура розгляду основного та альтернативного законопроєктів?
3. Якими є процесуальні наслідки прийняття за основу одразу двох законопроєктів, які де-факто є альтернативними?

Завдання 3. У квітні 2022 року після суспільного резонансу та осуду премій в розмірі до 180% під час війни, міський голова спершу припинив преміювати посадовців, а потому сесія міськради прийняла рішення зменшити премії до законодавчо гарантованого мінімуму в органах місцевого самоврядування – 10%. 21 жовтня 2022 року на сесію винесли питання про повернення премій міському голові, заступникам та керівній ланці управлінь і департаментів за результатами розгляду якого було прийнято рішення двома третинами депутатів міськради щодо встановлення надбавки зазначеним посадовцям в розмірі до 50% від окладу. Міський голова надав пояснення щодо даного рішення під час інтерв'ю, що це сталось після звернень посадовців про низькі зарплати, які не відповідають об'ємам роботи та заявив про намір зупинити дію зазначеного рішення міськради. Здійсніть правовий аналіз даної ситуації та дайте відповідь на наступні питання:

1. Який порядок зупинення міським головою дії рішення міськ ради передбачено чинним законодавством?
2. Чи впливає на процедуру зупинення дії рішення міськради кількість голосів депутатів, поданих на підтримку його прийняття?

ТЕМА 4: Організація та порядок роботи Президента України

Мета заняття: сформувані системні знання щодо організації і порядку роботи Президента України та його взаємодії з органами публічної влади.

Питання:

1. Процедура вступу на пост новообраного Президента України.
2. Процедури дострокового припинення повноважень Президента України.
3. Організація роботи Президента України та порядок його взаємодії з органами публічної влади

Теоретичний мінімум

1. Процедура вступу на пост новообраного Президента України

Інавгурація (від лат. *inauguro* – посвячення до посади) – церемонія, яка за часів існування Давнього Риму застосовувалась для приведення на посади (правителів, судів, магістрів) як вияв волі богів. Нині процедура інавгурації – це вступ на посаду голови держави або на високий духовний сан.

Застосування процедури інавгурації в Україні пов'язано із заснуванням посади Президента України та обранням на цю посаду у 1991 року першого президента.

Довгий час процедура інавгурації на нормативному рівні не була врегульована, а реалізація її вперше у 1991 році була продуктом спільних пропозицій народних депутатів та вперше обраного президента. Багато процесуальних дій (принесення присяги на урочистому засіданні Верховної Ради України, використання Пересопницького Євангеліє як найважливішої духовної та історичної книги), які були вчинені під час першої інавгурації використовувались під час наступних процедур інавгурації. Першою спробою унормувати порядок проведення інавгурації було видання Указу Президента України від 30 листопада 1999 року, яким було затверджено порядок проведення урочистої церемонії вступу на пост новообраного Президента України 30 листопада 1999 року тобто даним Указом було передбачено разове застосування порядку. У 2004 році процедура інавгурації була унормована Постановою Верховної Ради України «Про порядок проведення урочистого засідання Верховної Ради України, присвяченого складенню присяги новообраним Президентом України».

Процедура інавгурації включає два етапи: підготовчий та проведення урочистого засідання.

Підготовчий етап процедури інавгурації включає: призначення дати інавгурації в межах 30 днів з моменту офіційного оголошення результатів виборів Президента; часу проведення урочистого засідання Верховної Ради України; формування списку запрошених осіб та інші організаційні питання.

Проведення урочистого засідання обов'язково транслюється в прямому ефірі Національною телекомпанією України та Національною радіокомпанією України на усіх загальнонаціональних каналах.

Етап проведення урочистого засідання передбачає наступні дії:

- відкриття Головою Верховної Ради України урочистого засідання;
- виконання Державного Гімну України;
- повідомлення Головою Верховної Ради про осіб, присутніх на урочистому засіданні;
- виступ Голови Центральної виборчої комісії для оголошення результатів виборів Президента України;
- виступ Голови Конституційного Суду України та вручення новообраному Президенту текста присяги Українському народові;
- принесення та підписання новообраним Президентом України присяги українському народу;
- Голова Конституційного Суду України передає Голові Верховної Ради України текст присяги Українському народові, підписаний новообраним Президентом України;
- Голова Центральної виборчої комісії вручає новообраному Президентові України посвідчення Президента України;
- Голова Конституційного Суду України вручає новообраному Президентові України офіційні символи влади Президента України;
- Президент України з трибуни Верховної Ради України проголошує звернення до Українського народу (інавгураційну промову);
- після проголошення звернення до Українського народу Президент України займає спеціально визначене місце у сесійному залі Верховної Ради України, поруч з яким розташовано Прапор (штандарт) Президента України;
- Голова Верховної Ради України закриває урочисте засідання. Виконується Державний Гімн України.

2. Процедури дострокового припинення повноважень Президента України

Відповідно до частини 2 статті 108 Конституції України передбачено чотири підстави дострокового припинення повноважень Президента України:

- «1) відставка;
- 2) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) усунення з поста в порядку імпічменту;
- 4) смерть.»

Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неспроможністю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я передбачає, що:

1. У разі якщо Верховній Раді України стануть відомі факти про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я, за пропозицією Голови Верховної Ради України або не менш як 45 народних депутатів Верховна Рада може створити тимчасову слідчу комісію для перевірки відповідних фактів.

2. Тимчасова слідча комісія з цього питання створюється на закритому пленарному засіданні Верховної Ради в порядку, передбаченому Законом України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України.

3. Після створення тимчасової слідчої комісії Голова Верховної Ради України невідкладно повідомляє про це Президента України.

4. Верховна Рада на підставі висновку тимчасової слідчої комісії, підготовленого з урахуванням медичного висновку про стан здоров'я Президента України, може прийняти постанову про звернення до Верховного Суду щодо надання ним подання в паперовій формі про дострокове припинення повноважень Президента України за станом здоров'я.

5. Неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я встановлюється Верховною Радою на її закритому пленарному засіданні на підставі подання в паперовій формі Верховного Суду і медичного висновку та підтверджується рішенням, прийнятим більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

6. Про прийняте рішення Голова Верховної Ради України терміново у паперовій формі повідомляє Президента України, Прем'єр-міністра України, Голову Конституційного Суду України, Голову Верховного Суду та офіційно оприлюднює відповідний акт Верховної Ради через засоби масової інформації.

Усунення Президента України з поста в порядку імпічмента є процедурою в результаті завершення якої до вищої посадової особи застосовується санкція конституційної відповідальності. На відміну від попередніх підстав дострокового припинення повноважень Президента України процедура імпічменту регламентована окремим Законом.

Процедура імпічменту включає наступні етапи:

- Ініціювання імпічменту.
- Створення спеціальної тимчасової слідчої комісії та проведення нею розслідування.
- Обговорення висновків і пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії.
- Звинувачення Президента України.
- Розгляд Верховною Радою України висновків Конституційного Суду України та Верховного Суду.
- Усунення Президента України з поста в порядку імпічмента.

Позбавлення Президента України влади через процедуру імпічменту є способом притягнення його до конституційної відповідальності. Цей конституційний процес передбачає, що у випадку вчинення Президентом державної зради або іншого злочину, Верховна Рада України може припинити його повноваження достроково та позбавити його у такий спосіб імунітету. Окрім цього, зміщення з посади президента у такий спосіб має наслідком позбавлення звання Президента.

3. Організація роботи Президента України та порядок його взаємодії з органами публічної влади

Забезпечення взаємодії Президента України з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, правоохоронними, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян (у тому числі політичними партіями, професійними спілками), підприємствами, установами, організаціями відповідно до чинного законодавства покладено на Офіс Президента України та постійних представників Президента України у Верховній Раді України, Кабінеті Міністрів України, Конституційному Суді України та в Автономній Республіці Крим.

Інститут представництва Президента України покликаний забезпечити постійний зв'язок та взаємодію Президента з вищими органами державної влади. організаційне забезпечення функціонування представників Президента України здійснюють відповідні підрозділи Офісу Президента України.

Питання для обговорення

1. Проблеми нормативно-правової регламентації дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконання повноважень за станом здоров'я.
2. Правові наслідки дострокового припинення повноважень Президента України.

Тестові завдання

1. З використанням якої організаційної форми може бути встановлена неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я?

- A) На засіданні Верховного Суду і підтверджена рішенням, прийнятим Верховною Радою України більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання голови Верховної Ради України, і медичного висновку.
- B) На засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду – за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.
- C) На засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного

складу на підставі письмового подання Конституційного Суду України – за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

- D) На засіданні Конституційного Суду України і підтверджена рішенням, прийнятим Верховною Радою України більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Голови Верховної Ради України, і медичного висновку.

2. На яку посаду здійснюється призначення Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України?

- A) Міністра закордонних справ
- B) Голови районної державної адміністрації
- C) Судді Конституційного Суду України
- D) Голови Служби безпеки України

3. На яку посаду здійснюється призначення Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України?

- A) Міністра закордонних справ
- B) Голови районної державної адміністрації
- C) Судді Конституційного Суду України
- D) Голови Служби безпеки України

4. Кому із суб'єктів належить право зняття з посади голови районної державних адміністрацій?

- A) Президенту України за поданням голови обласної державної адміністрації
- B) Кабінету Міністрів України за поданням Президента України
- C) Президенту України за поданням районної ради
- D) Президенту України за поданням Кабінету Міністрів України

Практичні завдання.

Завдання 1.

Проаналізувати у системному зв'язку положення ст. 112 Конституції України, Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742-VII, Постанови Верховної Ради № 748-VII від 22.02.2014 року «Про Голову Верховної Ради України», Постанову Верховної Ради № 764 від 23.02.2014 року «Про покладення на Голову Верховної

Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України» та сформуванню власну позицію і дати аргументовані відповіді на наступні питання:

1. Чи відповідають дії Верховної Ради України порядку покладення на Голову Верховної Ради України повноважень Президента України?
2. Чи впливає на тимчасове виконання повноважень Президента України Головою Верховної Ради України підстава та порядок дострокового припинення повноважень Президента України?

Завдання 2.

Представник Президента України у Автономній Республіці Крим, який був присутнім на пленарному засіданні Верховної Ради Автономної Республіки Крим, поінформував Президента України про прийняття Верховною Радою Автономної Республіки Крим постанови якою передбачено створення фіскального органу до повноважень якого віднесено контроль за сплатою суб'єктами підприємницької діяльності місцевих податків та зборів. На підставі аналізу чинного законодавства дайте аргументовані відповіді на наступні питання:

1. Чи відповідають чинному законодавству дії Представника Президента України?
2. Якими, відповідно до чинного законодавства, мають бути подальші дії Президента України?

ТЕМА 5: Організація і порядок роботи Кабінету Міністрів України

Мета заняття: сформувати систему знань про організацію роботи Кабінету Міністрів України та порядок взаємодії з іншими органами державної влади.

Питання:

1. Процедура формування складу Кабінету Міністрів України.
2. Порядок дострокового припинення повноважень Кабінету Міністрів України

3. **Організація роботи Кабінету Міністрів України.**
4. **Порядок взаємодії Кабінету Міністрів України з іншими органами державної влади.**

Теоретичний мінімум

1. Процедура формування складу Кабінету Міністрів України

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади, що здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Уряд України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

Кабінет Міністрів України є колегіальним органом, приймає рішення після обговорення питань на його засіданнях. До складу Кабінету Міністрів України входять «Прем'єр-міністр України, перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України» (ст. 113 Конституції України).

Порядок формування складу Кабінету Міністрів України охоплює два етапи: призначення на посаду Прем'єр-міністра та призначення членів Кабінету Міністрів України.

Прем'єр-міністра України призначають згідно із процедурою, визначеною Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України. Президент України вносить пропозицію про призначення Прем'єр-міністра України Верховній Раді. Ця пропозиція подається за рекомендацією коаліції депутатських фракцій або депутатської фракції, що має більшість у Верховній Раді України. Процес подання повинен відбутися не пізніше, ніж за 15 днів після отримання відповідної рекомендації.

Члени Кабінету Міністрів України, окрім Прем'єр-міністра, міністра оборони та міністра закордонних справ, також призначаються Верховною Радою за пропозицією Прем'єр-міністра. При формуванні нового складу Кабінету Верховна Рада України розглядає ці пропозиції і затверджує призначення членів Кабінету

Міністрів, як в одному списку, так і окремо для кожної посади. На посади міністра закордонних справ та міністра оборони кандидатури вносить Президент України. Перед вступом на посаду, особа, яка була призначена, складає присягу під час пленарного засідання Верховної Ради України. Посади членів Кабінету Міністрів України вважаються політичними. Особливістю характеризується призначення на посади членів Кабінету Міністрів, які мають представницький мандат. Такі особи додатково додають заяву про складення ними своїх депутатських повноважень.

2. Порядок дострокового припинення повноважень Кабінету Міністрів України

Відставка Кабінету Міністрів України (дострокове припинення повноважень) настає внаслідок: 1) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України; 2) відставки Прем'єр-міністра України; 3) смерті Прем'єр-міністра України. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як третини від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України. Прем'єр-міністр України має право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Верховна Рада України розглядає питання про відставку Прем'єр-міністра України не пізніше ніж на десятий день після надходження заяви про відставку, якщо вона надійшла під час чергової сесії Верховної Ради України, і не пізніше першого пленарного тижня наступної чергової сесії, якщо така заява надійшла у міжсесійний період.

Прем'єр-міністр України звільняється з посади з дня прийняття рішення про його відставку на пленарному засіданні Верховної Ради України. Прийняття Верховною Радою України рішення про відставку Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Повноваження Прем'єр-міністра України у разі його смерті припиняються з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть. Припинення повноважень Прем'єр-міністра України у разі його

смерті має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або перебуває у відставці, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України.

У разі смерті Прем'єр-міністра України повноваження Прем'єр-міністра України на період до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України виконує перший віце-прем'єр-міністр України.

Член Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України) може бути звільнений з посади Верховною Радою України: 1) шляхом прийняття відставки члена Кабінету Міністрів України за поданою ним заявою про відставку; 2) за поданням Прем'єр-міністра України (стосовно Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України таке подання вноситься за згодою Президента України), у тому числі у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання; 3) за поданням Президента України – Міністр закордонних справ України та Міністр оборони України, у тому числі у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання; 4) за власною ініціативою.

Рішення Верховної Ради України про звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України приймається у формі постанови Верховної Ради України. Член Кабінету Міністрів України звільняється з посади з дня прийняття відповідного рішення Верховною Радою України.

3. Організація роботи Кабінету Міністрів України

Кабінет Міністрів України здійснює свою організаційну діяльність шляхом проведення засідань, які призначає Прем'єр-міністр України. Засідання вважається правомочним, якщо на ньому присутня більшість посадових осіб Кабінету Міністрів України.

Рішення приймаються голосуванням, і для їх схвалення потрібна більшість голосів членів Кабінету. У випадку нічийного голосування рішення приймається за голосом Прем'єр-міністра.

У випадку, коли міністр не може бути присутнім на засіданні Кабінету Міністрів України, його місце на засіданні з правом дорадчого голосу займає заступник міністра. Крім того, Кабінет Міністрів України може визначати інших осіб, які мають право брати участь у його засіданнях як дорадники.

Головою на засіданнях Кабінету Міністрів України є Прем'єр-міністр України. У випадку його відсутності, згідно з розподілом повноважень, Перший віце-прем'єр-міністр України або інший віце-прем'єр-міністр може очолити засідання.

Порядок денний на засіданнях Кабінету Міністрів України встановлюється Кабінетом Міністрів за пропозицією Прем'єр-міністра України.

Засідання Кабінету Міністрів України стенографуються, а рішення фіксуються у протоколі, який є офіційним документом.

Стенограма засідання, яка є внутрішнім документом Кабінету Міністрів України, є конфіденційною і використовується для підготовки протоколу. Верховній Раді України, Президентові України та членам Кабінету Міністрів України надається стенограма за їхнім запитом.

Протокол засідання розсилається членам Кабінету Міністрів України, Президентові України та Верховній Раді України, і може бути надісланим іншим суб'єктам відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України.

Організаційну, аналітичну, правову, інформаційну та матеріально-технічну підтримку Кабінета Міністрів України здійснює Секретаріат Кабінету Міністрів України. Зокрема, Секретаріат Кабінету Міністрів України організовує та готує проведення засідань Кабінету Міністрів України. Він також відповідає за підтримку роботи Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України та міністрів України, які не очолюють міністерства.

4. Порядок взаємодії Кабінету Міністрів України з іншими органами державної влади

Взаємодія Кабінету Міністрів України з органами державної влади включає в себе декілька важливих аспектів і процесів:

Законодавчий процес: Кабінет Міністрів розробляє законопроекти і подає їх на розгляд Верховної Ради. Уряд забезпечує виконання і впровадження прийнятих законів. Для забезпечення належної взаємодії відповідно до чинного законодавства на членів Кабінету Міністрів України та керівники інших центральних органів виконавчої влади покладено персональну відповідальність за забезпечення взаємодії з відповідними комітетами Верховної Ради України. З метою узгодження підходів до створення законодавчих рішень щодо важливих соціально-економічних питань України, створюються спільні робочі групи, в яких беруть участь представники парламенту та уряду.

Бюджетний процес: Уряд готує проекти державного бюджету, які потім розглядаються і приймаються Верховною Радою. Кабінет Міністрів контролює використання державних фінансів та забезпечує їх раціональне використання.

Виконавча діяльність: Кабінет Міністрів відповідає за виконання законів та реалізацію політики, яка затверджується законодавчим органом. Уряд приймає адміністративні рішення та регулюючі акти для реалізації законодавчих норм.

Співпраця з регіональними та місцевими органами влади: Кабінет Міністрів співпрацює з місцевими органами влади для реалізації регіональних проектів та напрямків державної політики.

Публічні консультації: Кабінет Міністрів проводить консультації з громадськістю, експертами, і представниками громадських організацій для обговорення важливих питань і отримання відгуків на публічну політику. Даний напрямок реалізується через функціонування громадської ради при Кабінеті Міністрів України. Громадська рада при Кабінеті Міністрів України надає методичну підтримку громадським радам, які діють при органах виконавчої влади. Ця підтримка стосується організації та проведення консультацій з громадськістю, а також розроблення узгоджених пропозицій щодо формування та впровадження державної політи-

ки, сприяння соціально-економічному розвитку та інших питань, які пов'язані із проведенням консультацій з громадськістю.

Питання для обговорення

1. Роль Прем'єр-міністра в організації діяльності Кабінету Міністрів України.

2. Особливості взаємодії Кабінету Міністрів України з місцевими державними адміністраціями.

Тестові завдання

1. На засіданні Кабінету Міністрів України ЗА прийняття постанови проголосувала половина членів Уряду, включно із Прем'єр-міністром. Які правові наслідки матиме такий результат голосування?

- A) Постанова є прийнятою;
- B) Постанова підлягає доопрацюванню;
- C) Постанова НЕ є прийнятою;
- D) Постанова підлягає повторному розгляду.

2. З якого моменту набирає чинності Постанова Кабінету Міністрів України, яка містить інформацію з обмеженим доступом?

- A) З дня прийняття, але не раніше дня опублікування
- B) З дня доведення в установленому порядку до виконавців, якщо цією постановою не встановлено пізніший термін набрання чинності
- C) З дня доведення в установленому порядку до виконавців, але не раніше ніж через десять днів з моменту прийняття
- D) Через десять днів з дня прийняття, якщо постановою не встановлено інший строк набрання чинності

3. Хто із членів Кабінету Міністрів України НЕ входить за посадою до Ради національної безпеки і оборони України?

- A) Міністр оборони України
- B) Міністр внутрішніх справ України
- C) Міністр юстиції України
- D) Міністр закордонних справ України

4. До категорії яких посад належать посади членів Кабінету Міністрів України?

- A) Адміністративних посад, на які поширюється трудове законодавство, але НЕ поширюється законодавство про державну службу
- B) Політичних посад, на які НЕ поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу
- C) Адміністративних посад, на які НЕ поширюється трудове законодавство, але поширюється законодавство про державну службу
- D) Політичних посад, на які НЕ поширюється трудове законодавство, але поширюється законодавство про державну службу

Практичні завдання.

Завдання 1.

Сто п'ятдесят народних депутатів України виступили з ініціативою щодо розгляду у Верховній Раді України питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняття відповідної резолюції недовіри. Питання щодо відповідальності Уряду України було включено до порядку денного чергової сесії Верховної Ради України без голосування. На пленарному засіданні народні депутати заслухали звіти міністрів та після обговорення їх виступів було ухвалено рішення більшістю від присутніх на засіданні народних депутатів про висловлення резолюції недовіри. Проаналізуйте цю інформацію та визначте, чи було дотримано процедуру прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України відповідно до чинного законодавства.

Завдання 2.

Державним агентством України з питань кіно було підготовлено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів» та направлено до Секретаріату Кабінету Міністрів України. Проаналізуйте положення Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та Регламент Кабінету Міністрів України та дайте відповіді на наступні питання:

1. Чи повноважним є державне агентство бути розробником проекту постанови уряду?
2. Чи відповідає чинному законодавству дії зазначених суб'єктів щодо внесення правотворчої ініціативи?
3. Як в подальшому має діяти Секретаріат Кабінету Міністрів України?

ТЕМА 6: Конституційно-юрисдикційний процес

Мета заняття: сформувати систему знань щодо функціонування інституту конституційної юрисдикції.

Питання:

1. **Поняття та зміст конституційно-юрисдикційного процесу.**
2. **Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України. Учасники конституційного судочинства.**
3. **Організаційні форми здійснення конституційного судочинства.**
4. **Поняття та види стадій конституційного судочинства.**

Теоретичний мінімум

1. Поняття та зміст конституційно-юрисдикційного процесу

«Конституційну юрисдикцію» традиційно розуміють у двох значеннях: 1) як діяльність судових і квазісудових органів, спрямовану насамперед на визначення відповідності певного кола правових актів конституції, а також на реалізацію деяких інших повноважень; 2) як сферу компетенції судових і квазісудових органів, що зумовлює зміст їх вищезазначеної діяльності.

Конституційний юрисдикційний процес можна охарактеризувати як особливий вид юрисдикційного процесу, оскільки він володіє усіма характерними рисами такого процесу. Це включає дотримання певних нормативних принципів, таких як повний і всебічний розгляд справ, обґрунтованість та обов'язковість прийнятих рішень і висновків. Конституційний юрисдикційний процес регламентується спеціальними конституційними процесуальними нормами, здійснюється Конституційним Судом України

і складається з різних процесуальних стадій, які мають визначені строки.

Важливим аспектом є те, що конституційний юрисдикційний процес спрямований на захист Конституції, зокрема, на оцінку відповідності законів та інших правових актів Конституції України і надання офіційного тлумачення самої Конституції. Крім того, Конституційний Суд відіграє важливу роль у забезпеченні прав та свобод громадян, виступаючи в якості арбітра при вирішенні конституційних конфліктів між гілками влади.

Загальною метою цього процесу є забезпечення верховенства Конституції України, яка є Основним Законом держави, на всій території України.

2. Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України. Учасники конституційного судочинства

Конституція України та Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» (зі змінами) встановлюють процедуру та умови, за яких суб'єкти можуть звертатися до Конституційного Суду України з питаннями, пов'язаними із його юрисдикційними повноваженнями. Визначено три основні форми таких звернень:

Конституційне подання: Це письмове клопотання, яке стосується визнання правового акта або окремих його положень як неконституційних або запиту на офіційне тлумачення Конституції України. Суб'єктами права на конституційне подання є: Президент України, не менше ніж 45 народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Конституційне звернення: Ця форма передбачає письмове клопотання уповноважених суб'єктів про надання висновку Конституційного Суду України щодо:

- відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, який подається до Верховної Ради України для затвердження. Суб'єктами права на конституційне звернення щодо цього питання є Президент України, Кабінет Міністрів України та не менш ніж 45 народних депутатів;

- відповідності Конституції України питань, які можуть бути винесені на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Суб'єктами права на конституційне звернення щодо цього питання є Президент України та не менш ніж 45 народних депутатів;
- додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту. Суб'єктом права на конституційне звернення щодо цього питання є Верховна Рада України;
- відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Суб'єктом права на конституційне звернення щодо цього питання є Верховна Рада України;
- порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України. Суб'єктом права на конституційне звернення щодо цього питання є Верховна Рада України;
- відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України. Суб'єктом права на конституційне звернення щодо цього питання є Президент України.

Конституційна скарга: Ця форма звернення до Конституційного Суду передбачає письмове клопотання фізичних або юридичних осіб (з виключенням юридичних осіб публічного права), які вважають, що закон України, який застосовано в остаточному судовому рішенні у їхній справі, суперечить Конституції України. Суб'єкти конституційної скарги можуть бути фізичні або юридичні особи, які вважають, що їхні права порушено через застосування такого закону.

Коло учасників конституційного провадження окрім суб'єктів права на конституційне подання, звернення чи скаргу включає також органи та посадових осіб, які видали акти, що розглядаються Конституційним Судом України, а також інші особи, які можуть бути залучені до участі у справі для забезпечення об'єктивності та повноти розгляду питань.

3. Організаційні форми здійснення конституційного судочинства

Відповідно до чинного законодавства справи, щодо яких розпочато конституційне провадження, розглядаються Конституційним Судом України та його органами у формі письмового або усного провадження. Форму провадження щодо провадження за конституційними скаргами визначають сенати, в інших провадженнях – Велика палата.

Справи щодо яких відкрито конституційне провадження розглядаються органами Конституційного Суду на засіданнях та пленарних засіданнях Великої палати, сенатів.

На засіданнях Великої палати розглядаються питання, які стосуються рішень про відкриття, відмову у відкритті або закриття конституційного провадження у справі, а також інші процесуальні рішення, пов'язані із розглядом справ, які не входять до компетенції Колегії чи Сенату.

Пленарні засідання Великої палати призначені для розгляду справ за конституційними поданнями чи зверненнями та за конституційною скаргою, у випадку відмови сенату від розгляду справи на користь Великої палати.

На засіданнях сенатів розглядаються питання, які стосуються рішень про відкриття, відмову у відкритті або закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження, а також інші процесуальні рішення, пов'язані із розглядом справ, які не входять до компетенції Колегії чи Великої палати (наприклад, питання тимчасового залучення Судді до складу неповноважної Колегії; задоволення чи незадоволення відводу (самовідводу) Судді; визнання конституційного провадження у справі невідкладним; визначення форми конституційного провадження у справі тощо).

Пленарні засідання сенатів призначені для розгляду справ за конституційними скаргами.

Колегії Конституційного Суду здійснюють свої повноваження виключно у формі засідань, на яких розглядаються та вирішуються організаційні питання діяльності колегії та питання про

відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

Порядок проведення засідань та пленарних засідань має схожий алгоритм, а саме: оголошення порядку денного, встановлення повноважності засідання, перевірка явки учасників, оголошення про відкриття засідання, виступи учасників, обговорення та прийняття рішення шляхом голосування.

Для встановлення повноважності засідань законодавством встановлені наступні вимоги: засідання та пленарне засідання Великої палати є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду; засідання та пленарні засідання Сенату є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів Конституційного Суду від складу Сенату.

Для вирішення питань, пов'язаних з організаційною діяльністю Суду, скликаються спеціальні пленарні засідання Суду та засідання Суду. На таких засіданнях Суд вирішує організаційні, фінансові, кадрові та інші питання внутрішньої діяльності Суду, не пов'язані з конституційним провадженням.

4. Поняття та види стадій конституційного судочинства

Конституційне провадження, в контексті конституційного юрисдикційного процесу, можна описати як послідовність дій, спрямованих на вирішення конкретної правової ситуації і обмежених відносно часовими рамками. В законодавстві України, Законом від 13.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» (із змінами), не надано докладного переліку стадій конституційного провадження. Проте, в літературі виділяються наступні основні етапи:

Внесення та попередній розгляд звернень у Конституційному Суді України: Учасники подають свої звернення поштою або безпосередньо до Секретаріату Конституційного Суду України. Секретаріат виконує попередню перевірку звернень.

Відкриття конституційного провадження

Підготовка справи до розгляду. На цьому етапі готуються всі необхідні документи та матеріали для подальшого розгляду конституційної справи.

Розгляд звернень, щодо яких відкрито конституційне провадження: Колегія Конституційного Суду України, до складу якої входить відповідний судья-доповідач, розглядає звернення, для яких вирішено відкрити конституційне провадження.

Прийняття рішень і висновків Конституційного Суду України та їх офіційне оприлюднення: Конституційний Суд виносить рішення і формулює висновки щодо питань, які розглядалися, і ці рішення офіційно публікуються.

Виконання рішень та висновків Конституційного Суду України: Цей етап передбачає виконання рішень і висновків, які були прийняті Конституційним Судом України.

Важливо зауважити, що конституційна скарга може бути повернена суб'єкту права, якщо вона не відповідає вимогам законодавства, але це не заважає поданню повторної скарги, якщо всі вимоги закону враховані.

У справі, яка розглядається Конституційним Судом України, суддя-доповідач призначається шляхом розподілу звернень між суддями у певному порядку. Цей порядок визначається алфавітно за прізвищем, іменем та по батькові, а також за датою надходження та номером реєстрації без урахування форми звернення, і він встановлюється Регламентом. Якщо суддя-доповідач не може виконувати свої обов'язки з вагомих причин, таких як хвороба, відраження або відпустка, справа може бути передана іншому судді. Якщо заміна судді-доповідача не можлива в межах однієї колегії Конституційного Суду України, справа може бути передана до іншої колегії.

Обов'язки судді-доповідача включають такі дії:

1. Вивчення питань, порушених у зверненні, та підготовка матеріалів для розгляду Колегією, Сенатом або Великою палатою Конституційного Суду України.

2. Витребування необхідних документів та матеріалів від суб'єкта звернення та інших державних органів.

3. Видача доручень відповідним підрозділам Секретаріату і встановлення строків виконання.

4. Залучення спеціалістів для консультацій і дослідження документів.

5. Внесення пропозицій щодо призначення експертизи у справі та залучення фахівців та свідків.

6. Виконання інших обов'язків, передбачених Регламентом Конституційного Суду України.

Цей підхід допомагає забезпечити об'єктивний та ретельний розгляд справ Конституційним Судом України.

Провадження у справах за конституційними скаргами має ряд особливостей.

Рішення про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою приймається такими органами:

1. Колегія Конституційного Суду України.

2. Велика палата Конституційного Суду України у разі неузгодженості з рішенням колегії Конституційного Суду України щодо відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Рішення про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою приймається протягом одного місяця з моменту призначення судді-доповідача. Термін цього рішення може бути продовжений на засіданні Великої палати Конституційного Суду України за ініціативою судді-доповідача або головуючого в Сенаті.

Справа, в якій відкрито конституційне провадження, розглядається Сенатом або Великою палатою Конституційного Суду України на пленарних засіданнях відповідно до встановлених законодавством термінів і порядку. Суб'єкт, який подав конституційну скаргу, повинен бути сповіщений про відкриття конституційного провадження у справі протягом десяти днів з дня прийняття рішення.

Існують кілька причин, за якими Конституційний Суд України може відмовити у відкритті конституційного провадження у справі:

1. Якщо звернення до Конституційного Суду України подано неналежним суб'єктом.

2. Якщо питання, порушені у зверненні, не належать до компетенції Конституційного Суду України.

3. Якщо звернення не відповідає вимогам, встановленим законом, що регулює роботу Конституційного Суду України.

4. Якщо конституційна скарга є неприйнятною.

5. Якщо закон, щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, втратив чинність, за винятком окремих випадків, передбачених законом.

6. Якщо вже існує рішення або висновок Конституційного Суду України щодо того самого питання у конституційному зверненні, а також у разі наявності рішень Конституційного Суду України про відмову у відкритті або закритті конституційного провадження у справі.

Звернення до Конституційного Суду України, незалежно від його форми, може бути відкликане суб'єктом звернення за письмовою заявою в будь-який момент після відкриття конституційного провадження, але до того, як Конституційний Суд України перейде до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення або висновку.

Ухвалу про закриття конституційного провадження у справі, щодо якої була подана заява про відкликання, приймає один з двох органів Конституційного Суду України, залежно від типу справи:

1. Велика палата Конституційного Суду України на пленарному засіданні вирішує це питання у справах, які розглядаються через конституційне подання, конституційне звернення і конституційну скаргу. Це стосується і тих випадків, коли Сенат вирішив не розглядати справу і передав рішення на розсуд Великої палати.

2. Сенат Конституційного Суду України на пленарному засіданні розглядає це питання у справах, які розглядаються через конституційну скаргу.

У випадку, коли Сенат чи Велика палата Конституційного Суду України вважає, що питання, порушені в конституційній скарзі, мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Конституційний Суд України може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у випадку, коли суб'єкт права на конституційну скаргу подав заяву про її відкликання.

У разі, коли суддя-доповідач вважає, що у відкритому конституційному провадженні, що розглядається через конституційну скаргу, є підстави для передачі справи на розгляд Великої палати Конституційного Суду України, він представляє Сенату проект рі-

шення про те, що Сенат не розглядає справу і віддає розгляд цієї справи Великій палаті Конституційного Суду України.

Коли Конституційний Суд України приймає рішення або висновок щодо справи, це відбувається на закритій частині пленарного засідання Сенату або Великої палати. Судді Конституційного Суду України, які брали участь у розгляді справи, голосують особисто за іменем. Пропозиції суддів щодо проекту рішення або висновку розглядаються в порядку, в якому вони надійшли.

Під час голосування за рішення або висновок, жоден суддя Конституційного Суду України не може утримуватися від голосування. Рішення та висновки Конституційного Суду України підписують окремо ті судді, які підтримали ці рішення, та ті, які голосували проти.

Важливо відзначити, що рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними і не підлягають оскарженню.

Питання для обговорення

1. Особливості процедури виконання рішень Конституційного Суду України за конституційними скаргами.
2. Яким є порядок відновлення та захисту права особи, яке було порушення застосуванням закону, який визначено Конституційним Судом таким, що не відповідає Конституції України.
3. Відмінності конституційного юрисдикційного процесу від адміністративного.

Тестові завдання

1. У яких справах Сенат Конституційного Суду України ухвалює рішення?

- A) Вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим
- B) Відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України
- C) Порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України

- D) Вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України

2. У якому випадку Колегія Конституційного Суду України має постановити ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційною скаргою?

- A) До Конституційного Суду України звернувся громадянин Республіки Польща з конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України положень Закону України «Про судовий збір», застосованого в остаточному судовому рішенні в його справі
- B) До Конституційного Суду України звернулася громадянка України з конституційною скаргою щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, дев'ятої статті 129 Конституції України
- C) До Конституційного Суду України звернулося Товариство з обмеженою відповідальністю з конституційною скаргою щодо визнання неконституційними положень частини першої статті 601 Цивільного кодексу України, застосованих у остаточному судовому рішенні у його справі
- D) До Конституційного Суду України звернулася особа без громадянства з конституційною скаргою щодо визнання неконституційними положень Закону України «Про оренду державного та комунального майна», застосованого в остаточному судовому рішенні в її справі

3. У яких справах Велика палата Конституційного Суду України надає висновок?

- A) Вирішення питань про відповідність правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України
- B) Щодо офіційного тлумачення Конституції України
- C) Порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України

- D) Вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України

4. Чи може Конституційний Суд України прийняти конституційну скаргу поза межами тримісячного строку з дня набрання чинності остаточним судовим рішенням у справі суб'єкта права на конституційну скаргу?

- A) Може, якщо Суд визнає її розгляд необхідним з мотивів суспільною інтересу
- B) Може, якщо Суд визнає причини пропуску строку поважними
- C) Може, якщо Суд визнає наявність порушення фундаментального права суб'єкта права на конституційну скаргу
- D) Не може, оскільки жодних винятків законодавством України не передбачено

Практичні завдання.

Завдання 1.

Конституційний Суд України визнав неконституційними положення законів України щодо припинення виплати щомісячного довічного грошового утримання на період роботи суддів у відставці на певних посадах. Однак, Верховна Рада України новим Законом України повторно запровадила визнане неконституційним правове регулювання. Верховний Суд звернувся із конституційним поданням щодо відповідності Конституції України положень нового Закону України.

1. Як має бути вирішене Конституційним Судом України питання про відкриття конституційного провадження у справі?

2. Який орган Конституційного Суду України остаточно вирішує питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням в разі?

3. У якому разі Конституційний Суд України може відступити від попередніх юридичних позицій?

Завдання 2.

За результатами розгляду справи за конституційною скаргою Другий сенат Конституційного Суду України 6 вересня 2021 року ухвалив рішення, яким визнав положення застосованого в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу закону України, такими, що відповідають Конституції України (є конституційними). Суб'єкт права на конституційну скаргу 6 жовтня 2021 року звернувся із заявою про перегляд остаточного судового рішення за виключними обставинами до суду, який ухвалив остаточне судове рішення. На момент звернення остаточне судове рішення не було виконане. Дайте аргументовані відповіді на наступні питання.

1. Як має бути вирішене судом, який ухвалив остаточне судове рішення, питання про відкриття провадження за виключними обставинами?

2. Протягом якого строку з дня набрання остаточним судовим рішенням у справі законної сили може бути подана заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі визнання застосованого судом закону України (його окремих положень) таким, що не відповідає Конституції України?

3. Якими повноваженнями НЕ наділено Конституційний Суд України при розгляді та вирішенні справ конституційної юрисдикції, провадження в яких відкрите за конституційними скаргами?

Завдання 3.

Підготуйте та за допомогою графічних інструментів зобразіть Time Line конституційного провадження за конституційною скаргою.

ТЕМА 7: Конституційно-процесуальні засади набуття та припинення громадянства України, статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту

Мета заняття: Сформувати уявлення про порядок набуття та припинення громадянства України; правового статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту.

Питання:

1. Підстави і порядок набуття громадянства.
2. Підстави і порядок припинення громадянства.
3. Порядок набуття статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту.
4. Порядок припинення статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту

Теоретичний мінімум

1. Підстави і порядок набуття громадянства

Чинне законодавство України з питань громадянства передбачає наступні підстави його набуття: «1) за народженням; 2) за територіальним походженням; 3) внаслідок прийняття до громадянства; 4) внаслідок поновлення у громадянстві; 5) внаслідок усиновлення; 6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в заклад охорони здоров'я, заклад освіти або інший дитячий заклад, у дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю; 7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки; 8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини; 9) внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства; 10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.»

Система державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства включає: органи Державної міграційної служби (ДМС): територіальний підрозділи ДМС, територіальні органи ДМС; дипломатичні представництва та консульські установи, Міністерство закордонних справ (МЗС); Комісію при Президенті України з питань громадянства; Президент України.

Процедура набуття українського громадянства включає наступні етапи: подання клопотання та документів; перевірка документів, яка включає перевірку належного оформлення документів та підтвердження ними фактів, з якими закон пов'язує набуття громадянства та перевірку відсутності обставин, які унеможливають набуття українського громадянства; прийняття рішення про набуття громадянства; виконання рішення про набуття громадянства.

Документи щодо оформлення набуття громадянства подаються в залежності від місця постійного проживання: особа, яка постійно проживає в Україні – до територіального підрозділу ДМС (незалежно від підстави набуття), а особа, яка постійно проживає за кордоном – до дипломатичного представництва чи консульської установи. Відповідно розгляд заяв та перевірка поданих заявником документів здійснюється, або органами ДМС, або системою органів зовнішньо політичного представництва.

Для здійснення перевірки документів на предмет підтвердження фактів, з якими закон пов'язує набуття громадянства або виключає можливість його набуття, територіальними органами ДМС, ДМС, МЗС залучаються Служба безпеки України та Міністерство внутрішніх справ.

Процедура прийому до українського громадянства включає окрім зазначеного розгляд, перевірку документів заявника Комісією при Президентові України з питань громадянства, яка за результатами розгляду приймає рішення про внесення пропозицій Президентові України щодо задоволення заяв про прийняття до громадянства України, а Президент України відповідно приймає рішення та видає указ про прийняття до громадянства України.

Порядок виконання рішень щодо набуття українського громадянства включає реєстрацію особи громадянином України та видачу їй паспортного документу. Максимальний строк виконання зазначених рішень не повинен перевищувати 1 місяця.

2. Підстави і порядок припинення громадянства

Українське громадянство може бути припинено за такими підставами: вихід з громадянства, втрата громадянства та за умовами міжнародних договорів. Процедура виходу з громадянства забезпечує реалізацію конституційного права громадянина на зміну громадянства, яке передбачено положеннями ст. 25 Конституції України. На противагу цьому процедура втрати громадянства є ініціативою держави припинити відносини громадянства з особою, яка добровільно набула іноземне громадянство, особою, яка була прийнята до українського громадянства на підставі свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів або

не виконала зобов'язання щодо припинення іноземного громадянства, складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою, а також особою, яка добровільно вступила на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою.

Національне законодавство з питань громадянства, окрім зазначеного, передбачає процедуру скасування рішення про оформлення набуття громадянства, по завершенні якої відносини громадянства припиняються.

Для процедур припинення українського громадянства характерним є така ж стадійність, як і у випадках набуття громадянства. Різниця полягає у тому, що всі рішення щодо припинення українського громадянства приймаються Президентом України шляхом видання відповідного указу.

Процедура скасування рішення про оформлення набуття громадянства не застосовується щодо реалізації таких підстав як: прийняття до громадянства (натуралізація) та набуття громадянства України дитиною у зв'язку з перебуванням у громадянстві України її батьків чи одного з них.

Підставами для процедури скасування рішення про оформлення набуття громадянства є: «подання неправдивих відомостей або фальшивих документів, приховування особою будь-якого суттєвого факту, за наявності якого особа не може бути громадянином України, у тому числі невиконання зобов'язання, взятого особою у зобов'язанні припинити іноземне громадянство (підданство), в декларації про відмову від іноземного громадянства або в декларації про відсутність іноземного громадянства.»

3. Порядок набуття статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту

Україна надає захист іноземним громадянам і особам без громадянства, які шукають цей захист на її території, враховуючи наступні категорії:

Визнання особи біженцем – це можливість для іноземця, який не є громадянином України, бути визнаним біженцем у випадку,

коли існують обґрунтовані побоювання, що він стане об'єктом переслідувань через свою расу, віросповідання, національність, громадянство (підданство), належність до певної соціальної групи або політичні переконання. Ці особи перебувають за межами своєї країни громадянської належності і не можуть чи не бажають скористатися захистом цієї країни через ці побоювання.

Визнання особою, яка потребує додаткового захисту – це можливість для іноземців, які не можуть скористатися захистом своєї країни народження або громадянської належності через конкретні обставини, визнати їх особами, які потребують додаткового захисту.

Визнання особами, які потребують тимчасового захисту – це можливість надати тимчасовий захист іноземцям, які знаходяться в Україні та шукають притулок через обставини, які включають зовнішню агресію, окупацію, громадянську війну, конфлікти на етнічних підставах, природні або техногенні катастрофи, або інші події, що порушують громадський порядок на окремих територіях або в усій країні походження..

Ці заходи спрямовані на захист прав іноземців на території України від переслідувань та інших небезпек, забезпечуючи їм необхідний захист і підтримку.

Згідно з законодавством України, іноземні громадяни або особи без громадянства, які шукають статус біженця або особи, що потребує додаткового захисту, повинні звертатися до міграційної служби України через подання заяви. Ця заява повинна бути особисто подана іноземним громадянином або особою без громадянства або їх законним представником на території, де вони знаходяться тимчасово.

Основним способом захисту іноземців в Україні є отримання статусу біженця або статусу особи, яка потребує додаткового захисту. Особи з цими статусами не можуть бути вислані або примусово повернуті до країни, де їх може чекати переслідування на підставі раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань. Це відповідає міжнародним договорам і нормам, згідно з якими Україна забезпечує захист таких осіб.

Особи, які мають намір звернутись за захистом до української держави та отримати статус біженця або статус особи, що потребує додаткового захисту, мають подати заяву протягом п'яти робочих днів після перетину кордону України відповідним органам міграційної служби. У випадках нелегального перетину державного кордону шукач захисту зобов'язаний негайно звернутись до відповідного територіального органу державної міграційної служби із заявою щодо отримання статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту.

Процес отримання статусу біженця або особи, що потребує додаткового захисту, здійснюється на основі поданої заяви і відбувається через територіальний орган міграційної служби, який знаходиться в місці тимчасового перебування заявника. Територіальний орган міграційної служби приймає рішення щодо оформлення або відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

При отриманні особової справи заявника та письмового висновку територіального органу Державної міграційної служби України, протягом місяця Державною міграційною службою проводиться ретельний аналіз і оцінка всіх представлених документів та матеріалів з метою визначення можливості визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, на підставі наявних умов. За результатами аналізу матеріалів та їх оцінки Державна міграційна служба приймає рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту або про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та протягом трьох робочих днів надсилає рішення з особовою справою заявника до територіального органу Державної міграційної служби, який розглядав заяву.

4. Порядок припинення статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту

Статус біженця, особи, яка потребує додаткового захисту може бути припинено в наслідок втрати або позбавлення статусу.

Рішення про втрату чи позбавлення статусу біженця або статусу особи, яка потребує додаткового захисту приймає ДМС на

підставі подання територіального органу ДМС за місцем проживання біженця або особи, яка потребує додаткового захисту та всебічного дослідження та вивчення документів та матеріалів справи. До матеріалів особової справи біженця або особи, як потребує додаткового захисту залучаються документи, які підтверджують наявність підстав для втрати чи позбавлення статусу. Для проведення всебічного аналізу ДМС може звертатись із відповідними запитами до органів державної влади, місцевого самоврядування.

Тимчасовий захист за українським законодавством може бути припинено на підставі рішення Кабінету Міністрів України. Проте, до прийняття рішення Урядом статус особи, яка потребує тимчасового захисту може бути припинено в індивідуальному порядку або такого статусу може бути позбавлено.

Припинення дії тимчасового захисту в індивідуальному порядку здійснюється на підставі звернення із заявою такою особою. Позбавлення тимчасового захисту застосовується у випадках: «вчинення злочину проти миру, воєнного злочину або злочину проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві; злочину неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою отримання тимчасового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів.»

Питання для обговорення

1. У чому полягають відмінності у порядках набуття статусу біженця та особи, яка потребує тимчасового захисту.

2. Зіставте порядок набуття громадянства за територіальним походженням та внаслідок відновлення українського громадянства.

3. Зіставте порядок встановлення належності до українського громадянства та набуття громадянства за народженням.

Тестові завдання

1. Через які побоювання особа НЕ може отримати статус біженця в Україні?

A) Побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками національності

- В) Побоювання стати жертвою переслідувань за належністю до соціальної групи
- С) Побоювання застосування щодо неї смертної кари
- Д) Побоювання стати жертвою переслідувань за політичними переконаннями

2. Від кого вимагається подання заяви про зміну громадянства у випадку набуття громадянства України за територіальним походженням?

- А) Від іноземців, які є громадянами держав, законодавство яких передбачає автоматичне припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства іншої держави
- В) Від осіб, які перебували або перебувають у шлюбі із громадянином (громадянкою) України не менше двох років та постійно проживають на території України
- С) Від іноземців (які постійно проживають на території України), якщо міжнародні договори України з державами, громадянами яких вони є, передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України
- Д) Від осіб, яким надано статус біженця або притулок в Україні

3. Протягом якого часу з моменту набуття громадянства України іноземець повинен припинити перебування у громадянстві іноземної держави?

- А) 1 року
- В) 0,5 року
- С) 2 років
- Д) У законодавстві строк не зазначено

4. З якого моменту стає громадянином України особа без громадянства, що постійно проживає на території України, і яку усиновили громадяни України?

- А) Реєстрації громадянства
- В) Набрання чинності рішенням суду про усиновлення
- С) Видачі нового свідоцтва про народження
- Д) Початку процедури усиновлення

Практичні завдання.

Завдання 1.

Громадянка України тривалий час проживала за кордоном, саме тому, 02.01.2017 нею було прийнято рішення про подачу документів для отримання громадянства іноземної держави та було сформовано заяву про відмову від громадянства України. Дана особа неодноразово, починаючи з 09.04.2021 зверталась до УДМС із зверненням про виникнення підстав для підготовки УДМС подання про втрату громадянства України, але їй було відмовлено. На підставі аналізу обставин даної фабули та чинного законодавства дайте обґрунтовані відповіді на питання.

1. Чи є належною підставою для застосування процедури втрати громадянства звернення особи щодо перебування в громадянстві двох держав?

2. Яке рішення за результатами розгляду заяви має прийняти УДМС?

3. У разі відмови УДМС застосувати процедуру втрати громадянства у який спосіб громадянка може захистити своє право на зміну громадянства?

Завдання 2.

Під час виборчого процесу з виборів міського голови у медіа було поширено інформацію щодо перебування одного із кандидатів на посаду міського голови в громадянстві іноземної держави. Один із кандидатів звернувся до УДМС із заявою про наявність підстав для втрати громадянства кандидатом, який має подвійне громадянство. Дайте відповіді в межах обставин фабули на питання.

1. Які дії мають бути вчинені УДМС?

2. Чи є належною підставою опублікування інформації про подвійне громадянство для ініціювання процедури втрати громадянства?

3. Чи є кандидат на посаду міського голови уповноваженим суб'єктом звернення до УДМС для ініціювання процедури втрати громадянства?

Завдання 3.

22 березня 2023 року громадянин росії звернувся за захистом до Відділу ДМС в м. Харкові, з метою подання заяви про надання йому статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту. Його документи не прийняли, письмової відмови або повідомлення чому саме його заяву не приймають йому не надали, проте направили подати його заяву через канцелярію Головного Управління ДМС України в Харківській області. В той же день позивач подав документи через канцелярію Головного Управління ДМС України в Харківській області, однак замість всієї заяви про надання йому статусу біженця на 106 сторінках, прийняли тільки 22 вибіркові сторінки його заяви разом із супровідним листом. Крім того, позивач направив копію своєї заяви про надання йому статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту в Україні на адресу Державної міграційної служби України, а також повідомив про порушення його права на міжнародний захист Уповноваженого ВРУ з прав людини. 28 квітня 2023 року. Дайте аргументовані відповіді на наступні питання.

1. Чи порушено процедуру надання статусу біженця?
2. Який орган системи ДМС уповноважений приймати заяви про надання статусу біженця?
3. Які дії мають бути вчинені суб'єктами владних повноважень відповідно до обставин справи?

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття і зміст референдного процесу.
2. Правове регулювання та принципи референдного процесу.
3. Етапи (стадії) референдного процесу.
4. Встановлення результатів референдумів та їх правове значення.
5. Вибори як процес формування органів публічної влади.
6. Поняття, принципи та правове регулювання виборчого процесу.
7. Суб'єкти виборчого процесу.
8. Територіальна організація виборів.
9. Стадії виборчого процесу та виборчі процедури.
10. Поняття, сутність та стадії правотворчого процесу.
11. Законодавчий процес як різновид правотворчого процесу.
12. Поняття, суб'єкти та зміст основних стадій законодавчого процесу.
13. Загальна характеристика підзаконного нормотворчого процесу.
14. Загальна характеристика муніципального нормотворчого процесу.
15. Процедура вступу на пост новообраного Президента України.
16. Процедура дострокового припинення повноважень Президента України.
17. Організація роботи Президента України та порядок його взаємодії з органами публічної влади
18. Поняття та зміст конституційно-юрисдикційного процесу.
19. Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України. Учасники конституційного судочинства.
20. Організаційні форми здійснення конституційного судочинства.
21. Поняття та види стадій конституційного судочинства.
22. Підстави і порядок набуття громадянства.
23. Підстави і порядок припинення громадянства.
24. Порядок набуття статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту.
25. Порядок припинення статусу біженця, особи, яка потребує додаткового захисту.
26. Порядок припинення статусу біженця, особи, яка потребує тимчасового захисту.
27. Процедура формування складу Кабінету Міністрів України.
28. Порядок дострокового припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
29. Організація роботи Кабінету Міністрів України.
30. Порядок взаємодії Кабінету Міністрів України з іншими органами державної влади.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

ТЕМА 1

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/find?text=%F0%E5%F4%E5%F0%E5%ED%E4%F3%EC#Text>
3. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1135-20>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/find?text=%F0%E5%F4%E5%F0%E5%ED%E4%F3%EC#Text>
5. Деякі питання відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю чи майну члена окружної, дільничної комісії з всеукраїнського референдуму у зв'язку з виконанням обов'язків члена комісії, в тому числі витрат на відрядження: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-2021-%D0%BF#Text>
6. Про деякі питання ініціювання проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні: Постанова Центральної виборчої комісії від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060359-22#Text>
7. Про Порядок контролю за надходженням, обліком та використанням коштів фонду ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, фонду агітації щодо ініціативи проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою політичної партії, громадської організації, фонду всеукраїнського референдуму: Постанова Центральної виборчої комісії від 04.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020359-22#Text>
8. Про Порядок розгляду скарг комісіями з всеукраїнського референдуму: Постанова Центральної виборчої комісії від 09.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0259359-21#Text>

ТЕМА 2

1. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-IX> (дата звернення: 29.05.2023).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 29.05.2023).
3. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI (Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення проміжних виборів і заміщення народних депутатів України, обраних у загальнодержавному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 № 698-V (зі змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-16> (дата звернення: 29.05.2023).
5. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 № 1932-IV (зі змінами). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1932-15> (дата звернення: 29.05.2023).
6. Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-р/2017 у справі про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17> (дата звернення: 29.05.2023).
7. Рішення Конституційного Суду України від 24.03.2005 № 3-рп/2005 у справі про вибори Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-05> (дата звернення: 29.05.2023).
8. Рішення Конституційного Суду України від 30.01.2002 № 2-рп/2002 у справі про виборчу заставу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02> (дата звернення: 29.05.2023).

ТЕМА 3

1. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр> (дата звернення: 29.05.2023).
2. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 № 503/97. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/503/97> (дата звернення: 29.05.2023).
3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19.12.2019 № 400-IX (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400-20> (дата звернення: 29.05.2023).
5. Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 № 4-рп/2008 у справі про Регламент Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08> (дата звернення: 29.05.2023).

6. Рішення Конституційного Суду України від 06.04.2010 № 11-рп/2010 у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-10> (дата звернення: 29.05.2023).

ТЕМА 4

1. Питання забезпечення діяльності Президента України: Указ Президента України від 20.06.2019 № 417/2019 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2019> (дата звернення: 29.05.2023).
2. Про забезпечення проведення церемонії вступу на пост новообраного Президента України: Указ Президента України від 30.11.1999 № 1509/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1509/99/> (дата звернення: 29.05.2023).
3. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент): Закон України від 10.09.2019 № 39-IX (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39-20> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Про Положення про Державне управління справами: Указ Президента України від 17.12.2002 № 1180/2002 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1180/2002> (дата звернення: 29.05.2023).
5. Про Положення про Офіс Президента України: Указ Президента України від 25.06.2019 № 436/2019 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019> (дата звернення: 29.05.2023).
6. Про Положення про порядок підготовки та внесення проєктів актів Президента України: Указ Президента України від 15.11.2006 № 970/2006. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/970/2006> (дата звернення: 29.05.2023).
7. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 № 503/97. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/503/97> дата звернення: 29.05.2023).
8. Рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 № 19-рп/2003 у справі щодо недоторканості та імпичменту Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03> (дата звернення: 29.05.2023).

ТЕМА 5

1. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF> (дата звернення: 29.05.2023).

2. Про затвердження Правил підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 № 870 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2005-%D0%BF> (дата звернення: 29.05.2023).
3. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 29.05.2023).
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI (зі змінами). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-\(дата звернення: 29.05.2023\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-(дата звернення: 29.05.2023)).
6. Рішення Конституційного Суду України від 11.12.2007 № 12-рп/2007у справі про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va12p710-07> (дата звернення: 29.05.2023).

ТЕМА 6

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 29.05.2023).
2. Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18> (дата звернення: 29.05.2023). 3. Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-р(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України». URL: <http://www.csu.gov.ua/dokument/1-ri2020> (дата звернення: 29.05.2023).
5. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00> (дата звернення: 29.05.2023).
6. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2008 № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-08> (дата звернення: 29.05.2023).

ТЕМА 7

1. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у спорах щодо вирішення питання про визнання біженцем або особою, що потребує додаткового захисту. Київ, 2021. 64 стор.
2. Питання організації виконання Закону України “Про громадянство України”: Указ Президента України від 27.03.2001 № 215/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/215/2001/find?text=%E2%EE%F1%FC%EC%E8>
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 року № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
4. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#n237>
5. Про затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту: Наказ Міністерства внутрішніх справ України 07.09.2011 № 649. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11#Text>

Допоміжна література

ТЕМА 1

1. Божко В. М. Врегулювання відносин місцевого референдуму – передумова подальшої реалізації реформи децентралізації. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 21–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2021_44_4
2. Задорожня Г. В., Задорожний Ю. А. Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо референдуму як форми прямої демократії. *Право України*. 2020. № 8. С. 72–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_8_7.
3. Поляруш-Сафроненко С. О. Забезпечення об’єднаними територіальними громадами місцевих референдумів. *Сучасні аспекти та актуальні підходи в навчанні, викладанні й дослідженні державно-правових дисциплін: Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації (27 лютого – 9 квітня 2023 року)*. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8765/1/Zabezpechennia_ob.pdf.
4. Стефанчук Р.О., Федоренко В. Л. Всеукраїнський референдум у системі референдної демократії: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 162 с.
5. Шаповал В. Д., Слободяник Т. М., Літвяков Е. М. Законодавче регулювання референдуму в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 1 № 77. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283042>

6. Шумляєва І. Інституціоналізація місцевого референдуму в умовах демократизації публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10. № 1. С. 43–49.

ТЕМА 2

1. Афанасьєва М. В. Перспективи електронного голосування в Україні: політична та громадська дискусія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 57. С. 18–24. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.57.4> (дата звернення: 29.05.2023)
2. Глиняний І. В. Проблемні питання фінансового забезпечення виборчого процесу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021 № 12. С. 28–30.
3. Глиняний І. Виборчі цензи як елемент виборчого процесу та як частина ґрунтування виборчих технологій. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 115–120.
4. Нестерович В. Ф. Види виборчих цензів: Зарубіжна та українська практика. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2022, (6(18), 113–165. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-113-165](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-113-165)
5. Нестерович В. Ф. Виборча кампанія: Словник сленгових термінів та виразів. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 648 с.
6. Новакова, О. В. Проблеми реалізації виборчого процесу на локальному рівні в Україні. Сімнадцять юридичні читання. *Правничо-політичні цінності як фактор демократичного розвитку України*: матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 24–25 листопада 2022 року / ред. кол.: В. П. Андрущенко, Б. І. Андрушин, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. С. 94–96.
7. Панасюк В. М. Технічні цензи у виборчому законодавстві України: поняття та загальна характеристика. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф / відп. ред. М. Р. Аракелян. Гельветика. Т. 1. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 285–288.

ТЕМА 3

1. Боброва Т. А. Юридичні технології створення актів негативної правотворчості. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 9–15.
2. Магновський І. Й. Нормопроектування як невіддільний складник ефективності правотворчої діяльності. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 26. С. 72–80.
3. Оніщенко Н. Правотворчість: від методологічних засад до практичного призначення. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. (150). С. 318–325.

4. Романчук В. І. Етапи правотворчого процесу в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. (1). С. 69–72.
5. Федоренко В. Л. Комітети, тимчасові спеціальні та слідчі комісії верховної ради України: поняття, функції та повноваження, структура та порядок діяльності. *Право і суспільство*. 2021. 6. С. 9–21.
6. Харченко Н. Правотворчість в Україні: стан та тенденції розвитку. *Молодий вчений*. 2022. 9 (109). С. 112–115.

ТЕМА 4

1. Гансецька Е. В. Вітчизняна модель імпичменту: поточний стан та перспективи. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (14 берез. 2022 р., м. Рівне) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янука.*, 2023. С. 7–9.
2. Гансецька Е. В. Особливості вітчизняної моделі інституту імпичменту глави держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2022, 1, С. 42–45.
3. Завадська О. Р. Інавгураційні промови українських президентів як символічний ресурс влади. *Politicus*, 2020, 3, 109–114.
4. Сушко О. О. Інститут контрастнації: питання конституційно-правової теорії та практики: дис. ... д-ра філософії: 081. Вінниця, 2021. 212 с.

ТЕМА 5

1. Бальцій Ю. Ю. Взаємодія органів публічної влади та засобів масової комунікації як інструмент легітимності влади. / Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади» присвяченій світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 26–27.
2. Корельова В., Рябенко Я., Солодка А. Вплив правового режиму воєнного стану на діяльність Кабінету Міністрів України та військових адміністрацій. *Проблеми законності*. 2023. 161. С. 119–138.
3. Процюк І. В. Виконавча влада в парламентських державах. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 91 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін.*, 2021. С. 174–185.
4. Сушко О. О. Напрями удосконалення законодавства України про контрастнацію з урахуванням зарубіжного досвіду. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6 (volume 2). С. 111–115.
5. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Олькіна О. В., Констанкевич Ю. З. Конституційно-правові питання виконавчої влади: навч.-метод. посібник для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у галузі

знань 08 “Право”, спеціальність 081 “Право” / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 120 с.

6. Щebetун І. С., Сушко О. О. Правові наслідки контрасигнації: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 63–67.

ТЕМА 6

1. Петрів І. М., Бальцій Ю. Ю. Удосконалення механізмів реалізації функцій Конституційного Суду України як органу державної влади з особливим статусом. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2 (92). С. 95–100.
2. Терлецький Д. Виконання рішень Конституційного Суду України про неконституційність правових актів або їхніх положень. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом*. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 вересня 2020 р.). Київ: 2020. 424 с. С. 259–263.
3. Терлецький Д. Дія рішень Конституційного Суду України у часі: теоретичні та практичні аспекти. *Юридичні – наслідки визнання нормативного акта неконституційним для захисту прав людини в адміністративному судочинстві*: зб. матеріалів міжнар. семінару-практикуму (м. Київ, 31 лип. 2020 р.) / Касац. адмін. суд у складі Верховного Суду. Харків: Право, 2020. 146 с. С. 81–86.

ТЕМА 7

1. Бисага Ю. М., Белов Д. М., Нечипорук К. О. Закордонні українці та біженці: співвідношення конституційно-правового статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2. 2023. С. 380–387.
2. Герасименко Є. С. Регіональні стандарти визначення біженців і їх відмежування від суміжних категрій мігрантів. *Право і суспільство*. 2020. № 6–2. Ч. 1. С. 147–153.
3. Грабова Я. О, Панасюк В. М. Окремі питання організаційно-правового забезпечення притулку для громадян України в Польщі. Міжнародна науково-практична конференція «Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи» (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія]. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. – С. 260–263.
4. Пишна А., Мукоїда Р. Порядок набуття статусу біженця або додаткового захисту в Україні. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19118/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%2014.12.2020_p013-017.pdf

Навчальне видання

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

Навчально-методичний посібник
для підготовки здобувачів вищої освіти
галузі знань 081 «Право»

Укладачі:

Віта Миколаївна ПАНАСЮК,
Юрій Юрійович БАЛЬЦІЙ,
Іван Володимирович ГЛИНЯНИЙ

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 4,77.

Зам. № 2401–11.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net